

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: německého jazyka
Studijní program: Učitelství pro ZŠ
Studijní obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

**CIZOJAZYČNÁ SLOVNÍ ZÁSoba V POJETÍ J. A. KOMENSKÉHO
A DNES (NĚMECKÝ JAZYK)**

**THE FOREIGN-LANGUAGE VOCABULARY IN CONCEPTION OF
J. A. KOMENSKY AND TODAY (GERMAN LANGUAGE)**

Diplomová práce: 08-FP-KNJ-004

Autor:

Andrea HÁNOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Bílý Potok 30

463 62 Hejnice

Vedoucí práce: PaedDr. Kamila Podrápská, Ph. D.

Počet

stran	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
96	51	1	39	1

461 17 LIBEREC 1, Studentská 2 Tel.: 48535 2515 Fax: 48535 2332

Katedra: německého jazyka

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Andrea Hánová

adresa: Bílý Potok 30, 463 62 Hejnice**studijní obor (kombinace):** Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Název DP: Cizojazyčná slovní zásoba v pojetí J. A. Komenského
a dnes (německý jazyk)

Název DP v angličtině: The foreign-language vocabulary in conception of
J. A. Komenský and today's (german language)

Vedoucí práce: PaedDr. Kamila Podrápská, Ph. D.

Konzultant:

Termín odevzdání: červen 2009

Pozn: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátu Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 10.06.2008

.....

děkan **vedoucí katedry**

Převzal (diplomant):.....

Datum:

Podpis:

Název DP: Cizojazyčná slovní zásoba v pojetí J. A. Komenského a dnes (německý jazyk)

Vedoucí práce: PaedDr. Kamila Podrápská, Ph.D.

Cíl:

V diplomové práci bude porovnáno pojetí slovní zásoby jako klíčové řečové dovednosti ve výuce cizích jazyků na české základní škole u Jana Amose Komenského a u dnešních teoretiků lingvodidaktiky. Cílem práce je stanovit míru reflexe Komenského principů v současných teoreticky vymezených východiscích a podmínkách ncviku slovní zásoby, v prakticky používaných užitých metodických postupech i v typologii standardních cvičení a úloh. Cílem praktické části DP je návrh tří po sobě jdoucích vyučovacích hodin, které budou Komenského zásady pro práci se slovní zásobou reflektovat na příkladu německého jazyka.

Metody:

- rešerše odborných pramenů české a německé provenience
- excerpce odborné literatury
- porovnání principů a metod
- zpracování názorných výukových podkladů a vlastního návrhu výukové sekvence
- evaluace výukové sekvence

Literatura:

CIZÍ JAZYKY. Plzeň, Fraus od 1990.

DOYÉ, P.: *Typologie der Testaufgaben für den Unterricht Deutsch als Fremdsprache*.

Berlin/ München/ Wien/Zürich/ New York :Langenscheidt, 1992.

HEYD, G.: *Deutsch lernen. Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache*. Frankfurt a. M.: Diesterweg, 1990.

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Nejnovější metoda jazyků*. IN: Vybrané spisy Jana Amose

Komenského, sv. III., Praha: SPN, 1964.

WEIGMANN, J.: *Unterrichtsmodelle für Deutsch als Fremdsprache*. Ismaning: Max

Hueber Verlag, 1996. UNI – A 53591/2

NEUF-MÜNKEL, G. - ROLAND, R.: *Fertigkeit Sprechen*. (Fernstudienbrief. - Goethe-Institut, Gesamthochschule Kassel, Deutsches Institut für Fernstudien). - Berlin (u.a.): Langenscheidt, 1991.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. O právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury i ostatních zdrojů a na základě konzultací s vedoucí diplomové práce.

V Liberci dne 28. března 2009

Andrea Hánová

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce PaedDr. Kamile Podrápské, Ph. D. za cenné připomínky, odborné vedení a čas, kdy se mi plně věnovala. Poděkování patří též vedení Křesťanské základní školy a mateřské školy J. A. Komenského, které mi umožnilo realizovat a ověřit tak vlastní experiment.

Za podporu, možnost se vzdělávat a trpělivost pak patří velký dík mé mamince a všem blízkým, kteří mi během studia byli velikou oporou a povzbuzením.

CIZOJAZYČNÁ SLOVNÍ ZÁSoba V POJETÍ J. A. KOMENSKÉHO A DNES (NĚMECKÝ JAZYK)

Hánová Andrea DP- 2009 Vedoucí DP: PaedDr. Kamila Podrápská , Ph. D.

Anotace

Diplomová práce shrnuje své teoretické části zásady Jana Amose Komenského, které formuloval pro osvojování cizího jazyka ve svých dílech, zejména pak v Nejnovější metodě jazyků. Praktická část zpracovává pedagogický experiment, který vybrané zásady Jana Amose Komenského ověřuje při nácviu slovní zásoby německého jazyka. Během experimentu byly přednostně ověřovány zásady „*Všeho se zmocňovat tolika smysly, kolika je to možno. Pomocí vlastním viděním, hmatem, ochutnáváním, čicháním a slyšením.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 176) „*Dětský věk necht' je vzdělán jen tím, co podávají smysly.*“ (J. A. KOMENSKÝ 1964: 197). „*Přístup k učení jen tehdy, byla-li u žáka náležitě podnícena chuť k učení.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 158)

Práce prokázala, že aplikace Komenského zásad je v dnešní době nejen možná, ale i velmi efektivní a setkává se u žáků s kladnou odezvou.

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit fasst in ihrem theoretischen Teil die Prinzipien von Johann Amos Comenius zusammen, die er in seinen Werken allgemein, namentlich dann in Methodus Novissima Linguarum, formuliert hat. Im praktischen Teil wird ein pädagogisches Experiment vorgestellt, das die Prinzipien Comenius zur Einübung des Wortschatzes im Deutschunterricht umsetzt und verifiziert. Während des Versuchs wurden erstrangig das Prinzip des mehrkanaligen Lernens und das des konkreten Denkansatzes bei Kindern des jüngsten Schulalters überprüft. “ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 158)

Die Arbeit zeigte, dass die Umsetzung von Comenius Gedanken in der heutigen Zeit nicht nur möglich sondern auch sehr effektiv ist und dass sie auf ein positives Echo seitens der Schüler stößt.

ANNOTATION

The diploma thesis is divided into two parts. The theoretical part summarises principals formulated by **John Amos Comenius, the principals set in his textbooks forming a new concept of learning languages, mainly in** *Linguarum methodus novissima (Newest Method of Language)*. *The practical part deals with the pedagogical experiment which checks some of Comenius's principals in practising German vocabulary. During the experiment the prior attention was paid to the principals:*

"Everything should, as far as possible, be placed before the senses. Everything visible should be brought before the organ of sight, everything audible before that of hearing. Odours should be placed before the sense of smell, and things that are tastable and tangible before the sense of taste and of touch respectively." (*Opera Didactica Omnia 1957, p95*)

The second principle used in the practise says that children should be educated through their senses only. (J. A. KOMENSKY 1964, p 197)

The third principle says that the learning oriented approach appears only if supported properly. (J. A. KOMENSKY 1964, p 158)

The diploma thesis proved that using Comenius's principles in practice at this time and age is not only possible but also very efficient and receives positive response from students and pupils.

Ilustrace 1: Jan Amos Komenský

1. ÚVOD.....	10
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	11
2.1 OSOBNOST JANA AMOSE KOMENSKÉHO.....	11
2.1.1 Životopis Jana Amose Komenského.....	11
2.1.2 Díla Jana Amose Komenského.....	13
2.1.2.1 Velká didaktika (Didactica Magna).....	13
2.1.2.2 Nejnovější metoda jazyků.....	15
2.1.2.3 Orbis Pictus, Svět v obrazech.....	16
2.2 CIZÍ JAZYKY.....	17
2.2.1 Jazyk a komunikace.....	17
2.2.2 Poslání výuky cizím jazykům.....	19
2.3 SLOVNÍ ZÁSoba.....	22
2.3.1 Slovní zásoba a její vývoj.....	22
2.3.2 Slovní zásoba cizího jazyka z didaktického hlediska	28
2.3.3 Výběr slovní zásoby.....	33
2.3.4 Osvojování slovní zásoby.....	42
2.3.4.1 Trik s nálepkami.....	47
2.3.5 Práce s lexikem.....	49
2.3.5.1 Hra barev se slovníčkem.....	52
3. PRAKTICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	56
3.1 CHARAKTERISTIKA ŠKOLY A ŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU.....	56
3.1.1 Charakteristika školy.....	56
3.1.2 Charakteristika školského vzdělávacího programu.....	59
3.2 NĚMECKÝ JAZYK.....	62
3.3 OČEKÁVANÉ VÝSTUPY VZDĚLÁVACÍHO OBORU.....	63
3.4 PŘÍPRAVY NA VYUČOVACÍ HODINY	64
3.4.1 Příprava na hodinu německého jazyka.....	65
3.4.1.1 Formalizovaná příprava na 1. vyučovací hodinu.....	66
3.4.1.2 Formalizovaná příprava na 2. vyučovací hodinu.....	74
3.4.1.3 Formalizovaná příprava na 3. vyučovací hodinu.....	83
4. ZÁVĚR.....	92
5. SEZNAM OBRÁZKŮ.....	94
6. POUŽITÁ LITERATURA.....	96

1.Úvod

Diplomová práce se zabývá výukou slovní zásoby německého jazyka podle zásad J. A. Komenského. Cizí jazyk je svojí podstatou nejdokonalejším a nejúčinnějším nástrojem mezilidské komunikace, nástrojem, jehož uživatelem není pouze jedna společenská vrstva. Komenský došel k závěru, že svět cizího jazyka mohou pochopit i prostí lidé, a dokonce i děti, a to na základě zkušeností z jejich vlastního, osobního života v prvotním, přirozeném světě, světě dítěte. Jak této zkušenosti a dovednosti dosáhnout se věnuji získáním informací, které se zabývají výukou cizích jazyků a pramení jak od Komenského, tak i od dnešních teoretiků lingvodidaktiky.

Cílem diplomové práce je na základě tří po sobě jdoucích vyučovacích hodin, které budou reflektovat Komenského zásady, dokázat platnost těchto vyučovacích principů ve vyučování na dnešní základní škole.

2. Teoretická část

2.1 Osobnost Jana Amose Komenského

2.1.1 Životopis Jana Amose Komenského

Komenský, významná osobnost u nás i ve světě. Oceňován jako vychovatel, organizátor školství, pedagogický spisovatel, myslitel, filosof a vědec, který byl z prvních, kdo se pokoušeli o klasifikaci věd a o soubornou soustavu lidského myšlení a vědění. (J. A. KOMENSKÝ:31) Jan Amos Komenský se narodil 28. března 1592 pravděpodobně v Nivnici na jihovýchodní Moravě. Otec Komenského byl usedlý v Uherském Brodě, kde také zemřel (1604) a brzy po něm také jeho žena Anna (matka Jana Amose). Po smrti rodičů se ujala svého synovce otcova sestra Zuzana Nohálová ze Strážnice. V květnu 1605 byla Strážnice přepadena a vypálena, Jan byl nucen utéci k poručíkům do Nivnice, kde byl do roku 1608, kdy přišel na latinskou školu v Přerově, kam mu pomohl biskup bratrský Jan Lánecký. (J. A. KOMENSKÝ: 14n)

Teprve šestnáctiletý se Komenský dostal na latinskou školu v Přerově, kde byl učitelem Tomáš Dubínus. V Přerově se za tři roky naučil tak dobře latinsky, že mohl být poslán na vyšší studia. Byl asi vybrán v Jednotě bratrské na studia na akademii v Herboně. Po dvou letech přestoupil na teologickou fakultu univerzity v Heidelbergu. Během studií získává jméno Amos (Amosus = miláček) pro jeho milou povahu. Studia mu dala několik podnětů pro práci na celý život. (J. A. KOMENSKÝ: 16n)

1614 se vrací přes Prahu na Moravu, kde byl ustanoven učitelem na latinské škole v Přerově. V Praze byla vytištěna jeho latinská mluvnice. 1616 vysvěcen na bratrského kněze. 1618 oddán s Mandalenou Vizovskou. 1618-1621 duchovním správcem bratrského sboru ve Fulneku na severní Moravě. 1619 vydal první česky

tištěnou knihu Listové do nebe. 1621 při pronásledování nekatolických kněží byl nucen se skrývat v lesích na Moravě a později i v Čechách. 1622 zemřela jeho žena i obě děti. 1623 napsal Labyrint světa a ráj srdce. 1624 oddán s druhou manželkou Dorotou Cyrillovou. (J. A. KOMENSKÝ: 18n)

1628-1632 se stal profesorem na gymnaziu a hned začal pracovat na Didaktice. Na tomto díle pracoval tři roky, když se r. 1632 při vpádu saském ukazovala možnost návratu českých exulantů, dokončil ji s názvem Didaktika aneb umění umělého vyučování. Rukopis byl objeven r. 1842 a česky vydán r. 1849. Když naděje na návrat zklamala, zpracoval Komenský Didaktiku latinsky, kterou dokončil r. 1638, ale vytištěna byla až ve Veškerých spisech didaktických s názvem Didactica Magna. Měly následovat ještě učebnice pro děti a návody pro vychovatele. Z těch napsal nejdříve r. 1630 návod pro matky s názvem Informatorium školy mateřské. Vyučování na gymnaziu vedlo Komenského k napsání knihy Brána jazyků otevřená, kterou chtěl žákům usnadnit práci učit se jazyku. Ta Komenského proslavila po celém světě. 1632-1633 přepracoval z Brány jazyků, která se jevila jako příliš těžká, Vestibulum. (J. A. KOMENSKÝ: 20n)

Komenský byl v letech 1641-1642 pozván do Londýna, kde se seznámil se Samuelem Hartlibem a napsal pro něj zprávu o svých snahách vševědných i didaktických. Byl pozván parlamentem, aby poradil, jak napravit škody způsobené válkou. Komenský v Londýně napsal své návrhy ve spise Cesta světa. (J. A. KOMENSKÝ: 22)

1642 Pan de Geer zprostředkoval Komenskému cestu do Švédska, aby tam pracoval na úpravě švédských učebnic. Komenský chtěl získat přízeň švédského kancléře, aby pomohl českým evangelíkům k návratu do své vlasti. 1646 napsal spis Nejnovější metoda jazyků a roku 1648 byl zvolen biskupem jednoty bratrské. V tomto roce mu také zemřela druhá manželka Dorota v Lešně. 24. října byl

podepsán Vestfálský mír, pro české evangelické vystěhovalce nepříznivý. 1649 oddán s třetí manželkou Johanou, rozenou Hanusovou. (J. A. KOMENSKÝ: 23n)

1650 přijímá Komenský pozvání spolužáka na panství sedmihradských knížat Rákozců a zřizuje tam pansofickou školu. Upravuje pro ně učebnice. Upravuje také Bránu jazyků pro scénické provedení jako školu hrou Schola ludus. 1658 vyšla kniha Orbis pictus, Svět v obrazech. Tato kniha obrázková učebnice vznikla, aby usnadnil učení latiny uherským žákům. 1654 opustil Komenský Uhry a vrací se do Lešna. (J. A. KOMENSKÝ: 25n)

1655 švédské vojsko vtrhlo do Polska, ale kvůli Komenskému Lešno ušetřili. Poláci chtěli Švédům cestu znesnadnit a Lešno zapálili. Komenský přišel takřka o všechnu majetek, dům, knihy napsané v Lešně a o nenahraditelný český slovník, který shromažďoval 44 let. 1656 Komenského uvítali v Amsterdamu, městská rada mu propůjčila klíč od městské knihovny, aby mohl pracovat na svých dílech. 1657 vyšla Veškerá díla didaktická, obsahující jeho tvorbu třiceti let.

1668 jako 77letý vydal Jednoho je potřebí, jímž končí celá spisovatelská činnost Komenského. 1670 15. listopadu v Amsterdamu zemřel a byl pochován v Naardenu. (J. A. KOMENSKÝ: 27n)

2.1.2 Díla Jana Amose Komenského

J. A. Komenský je autorem mnoha pedagogických, filozofických a náboženských děl, jež jsou platná dodnes. Pro potřeby diplomové práce se zaměřím výhradně na díla, která se přímo dotýkají výuky cizích jazyků.

2.1.2.1 Velká didaktika (Didactica Magna)

Didaktika představuje nauku o vyučování. Didaktika velká je dílo, které slibuje učit spolehlivě, aby se dostavil výsledek. Učit lehce znamená, aby při

vyučování vyučující ani žáci neměli žádné obtíže ani nechuti, aby to obojím spíše působilo největší příjemnost. (J. A. KOMENSKÝ: 17n)

Svou Didaktiku velkou psal Komenský česky, psal ji pro svůj národ. Pochází z Lešna. Nejpozdějším datem v Didaktice velké je rok 1632. Můžeme se domnívat, že kniha byla již toho roku hotová. Již roku 1633 ji začal Komenský překládat do latiny. (J. A. KOMENSKÝ: 10)

Didaktika velká předstihla svou dobu tak, že se mohla své doby zdát utopii. Předstihla svou dobu hlavně svým demokratickým rázem, požadavkem všeobecného vzdělání pro všechny bez rozdílu. Po této stránce mohla na Velkou didaktiku navázat teprve doba, kdy se uplatňovala velká vymoženost kulturní, školství národní. Tak teprve v 19. století přišla doba Didaktiky velké. U nás ji vítal František Palacký. Didaktika je kladena mezi spis, který by mohl přinést ještě mnoho dobrého, kdybychom Didaktiku pilně četli a brali si k srdci její učení, přednášené s řídkou jasností, důkladností a úplností. Na Didaktice si ceníme především skvělého vystižení sociální funkce výchovy, jíž každý člověk i všecken lid má být přiveden k pravému lidskému životu. Rady Komenského mají praktičnost a životnost, zejména jeho doporučování názornosti ve vyučování a samočinnosti žáků. Svou Didaktikou není Komenský jen velkým mužem minulosti, nýbrž také mužem přítomnosti. (J. A. KOMENSKÝ: 13n)

Didaktika velká podávající všeobecné umění, jak učit všechny všemu. Spolehlivý a vybraný způsob, jak lze po všech obcích, městečkách a vesnicích zřizovat takové školy, aby všechna mládež obojího pohlaví mohla být vzdělána ve vědách, uhlazována v mravech, naplňována zbožností a vedena v mezích let mládí ke všemu, co patří k životu přítomnému i budoucímu, a to stručně, příjemně a důkladně. (J. A. KOMENSKÝ: 15)

Začátkem i koncem Didaktiky velké je: hledat a nalézat způsob, podle něhož by vyučující učili méně, ti však, kdo se učí, naučili se více, podle něho by školy měly méně shonu, nechuti a marné práce, avšak více klidu, potěšení a pevného

výsledku, obec křesťanská méně temnot, zmatků a nesvárů, více světla, řádu míru a pokoje. (J. A. KOMENSKÝ: 16)

„Metodicky vychází Komenský z předpokladu, že z poznání zásad, jimiž se řídí svět lze vyvodit zásady, jimiž se má řídit vzdělávání a škola. Komenský jako zvláštní přednost sv. Velké didaktiky vyzdvihuje, že pedagogické zásady, které podává, jsou vyvozeny nikoli ze zkušenosti, nýbrž že byly získány rozumovým vhledem do samé přirozenosti člověka.“ (KALHOUS, OBST: 2002)

2.1.2.2 Nejnovější metoda jazyků

V Elbagu zahájil Jan Amos Komenský práci na díle Nejnovější metoda jazyků r. 1644 a psal ji tři roky. Podal v ní souhrn svých zkušeností o vyučování jazyku i svých myšlenek z této důležité oblasti práce ve škole.

Nejnovější metoda jazyků je speciální rozbor učebního postupu v oblasti jazykového vyučování. Komenský se tu ocitá ve školní realitě a řeší na základě bohatých didaktických studií a vlastních zkušeností otázku metodiky nejdůležitějšího učebního předmětu, jakým byl v jeho době jazyk latinský. Usiluje však o vzdělávání jazyka každého jednotlivého národa. Veliké mínění má Komenský o cíli a vlivu vzdělání mládeže na život společenský a na mezinárodní soužití. Má tím na mysli odstranění sporů, válek a nastolení míru mezi národy. Usiloval o to, aby v žákovském kolektivu zavládla radostná nálada, aby si žáci vzájemně pomáhali a ušlechtilé soutěžili. Připomíná přiměřenost učiva k věku a zvláštním schopnostem dětí.

Usiloval o to, aby Nejnovější metoda jazyků objasnila, čím má přispět k novému vzdělání, aby byla stručná a přirozená, tj. aby se touto metodou učilo věci a slova spolu spjatá správně pochopit, vyjádřit a v praxi jich užít. Přirozená metoda dbá vlastností a schopností dětí, vede mysl a řeč žáků a dává místo jejich volným projevům. Snahou Komenského je uvést zásady správného vyučování v soustavu, aby se stala základem umění didaktického.

2.1.2.3 Orbis Pictus, Svět v obrazech

Orbis Pictus, dílo významného představitele barokní literatury, Jana Amose Komenského, vznikalo v letech 1650-1654. V Blatném Potoce nebylo úkolem Komenského pouze usnadnit žákům osvojení latinského jazyka, ale též zlepšit mravy všech občanů, změnit jejich názory a naučit je způsobu života podobnému vyspělým krajům. Orbis Pictus je kouzelná a hluboce moudrá učebnice, která je vyvrcholením praktické aplikace autorových didaktických zásad. V díle je patrný projev lásky k věcem, k přírodě i k lidské činnosti a ke všemu, co mohou vnímat naše smysly nebo co tvoří podstatu lidského života na zemi. V tomto díle se projevuje Komenského pedagogická moudrost, vyzrálá dlouholetá zkušenost, snaha výchovou pomoci zaostalé zemi, ale i vzdálená naděje, že i tato cesta může přispět k osvobození drahého domova. Komenský usiloval o snadný a poutavý způsob podání informací, jeho cílem je učit současně slovům, názorům, věcem se zaměřením k užití, ale také hlavně praxi. Dílo vyšlo poprvé v roce 1658 v Norimberku a bylo latinsko – německé. Titulní list byl opatřen známým obrázkem s heslem „OMNIA SPONTU FLUANT ABSIT VIOLENTIA REBUS“ (Vše nechť samovolně jen plyne, buď násilí vzdáleno věcí).

Komenský vyvíjel péči o pečlivý tisk a dokonalou úpravu knih. Svět v obrazech se rychle rozšířil do škol, v roce 1658 byl zaveden jako učebnice v Magdeburgu, postupně se rozšiřoval do dalších německých měst, do Polska, Uher, Skandinávie a Ruska. Orbis Pictus s anglickým textem vyšel v roce 1659. Čtyřjazyčně (latinsky, německy, italsky a francouzsky) v roce 1666. Obliba díla vrcholí v letech 1670 – 1780, v tuto dobu vychází spousta vydání s texty v nejrůznějších jazycích, dokonce i v perštině a japonštině, jsou zlepšovány obrazy a je upravován a přidáván text. První český text vychází v roce 1685 v Levoči, a to ve čtyřjazyčném vydání (latinsky, německy, maďarsky a česky). Dílo se skládá ze sto padesáti kapitol. Devět kapitol se věnuje neživé přírodě (např. Nebe, Povětří, Voda, Země, Kamení). Šest kapitol je věnováno rostlinstvu

(např. Strom, Stromové ovoce, Květy, Zahradní ovoce). 16 kapitol se zabývá problematikou zvířectva (např. Ptáci, Vodní ptactvo, Potoční a jezerní ryby). Pět kapitol je věnováno náboženství. Komenský je přesvědčen, že víra je lidskou záležitostí. Kromě křesťanství je v knize pojednání i o pohanství, židovství a islámu. Ostatní kapitoly jsou věnovány člověku a jeho činností (např. Hlava a ruce, Lidská duše, Výroba medu, Pekařství, Lovení ryb, Lovení ptáků, Bitva na moři). Děj je vždy v těchto kapitolách zobrazován v pohybu (např. malující malíř, měřící geometr, pečící pekař). Dílo má ucelený didaktický postup: na neživou přírodu navazuje svět rostlinstva, živočišstva a nakonec svět člověka. Po popisu člověka následují činnosti nejprve ty, které člověku poskytují obživu, ošacení a potom složitější činnosti (umění, věda, školství, technika, ale i ekonomika). Dílo Orbis Pictus bylo významné nejen ve školách, ale Komenský považoval dílo za důležitý prostředek pro výuku mateřštiny u dětí. Dílo však neztratilo svůj význam dodnes. (J. A. KOMENSKÝ: 15nn)

2.2Cizí jazyky

2.2.1Jazyk a komunikace

„Jazyk je systém sloužící především jako základní prostředek lidské komunikace.“ (ČERMÁK 1997: 15) Tuto komunikativní funkci plní každý přirozený jazyk. Jazyk je uložený systém jednotek, pravidel, modelů a konvenčních kolektivních norem v mozku k tvorbě promluv nebo textů, které jsou náplní běžné komunikace. Komunikace je přenos informací mezi minimálně dvěma účastníky, a to prostřednictvím určitého signálního systému znaků, zvláště pak systému jazykovému. Komunikace se uskutečňuje vždy v určitém rámci daném několika složkami.

Co je tedy charakteristické pro lidský jazyk? Podle Čermáka je to především možnost komunikace mezi alespoň dvěma partnery, založená na systému, který je

komplexní, dynamický a který umožňuje své znaky podle daných pravidel kombinovat. „*Jazyk je nesporně nejsložitější a nejbohatší známý systém mající mnoho stránek, a tedy i možnosti přístupu k jeho chápání, popisu, popř. i třídění, v důsledku toho je právě komplexní pohled na něj jakkoli žádoucí, také neobyčejně obtížný.*“ (ČERMÁK, 1997: 18)

Jakou má jazyk funkci? Šimečková uvádí, že jazyk člověku slouží jak svým podílem na procesu myšlení a poznávání světa (kognitivní, mentální funkce jazyka), tak i svou rolí při procesu sdělování a dorozumívání (komunikativní funkce jazyka). Tyto dvě hlavní funkce jazyka spolu těsně souvisejí a vzájemně se doplňují. „O vlastní komunikativní funkci jazyka hovoříme tam, kde mezi komunikujícími partnery dochází k výměně informací o světě, k výměně zkušeností a pocitů. Proces komunikace se tradičně znázorňuje jako sled sdělení dvou partnerů, kteří se střídají v roli mluvčího a posluchače.“ (ŠIMEČKOVÁ, 2005: 23)

Německý jazyk je podle Šimečkové v současné době prvním jazykem více než 100 milionů mluvčích. Mezi jazyky světa se tím řadí na sedmé místo za čínštinou, angličtinou, ruštinou, španělštinou, hindštinou a portugalštinou. Největším státním celkem je, kde je němčina státním jazykem, je Spolková republika Německo. Německo s 80 miliony obyvatel. Jediným státním jazykem je němčina také v Rakousku a v Lichtenštejnském knížectví. Ve Švýcarsku a Lucembursku je němčina jedním z rovnoprávných státních jazyků. „*Jazyková situace je v každé z těchto zemí v důsledku různého politického, hospodářského, kulturního a jazykového vývoje odlišná.*“ (ŠIMEČKOVÁ, 2005: 134). Nejvýznamnější odlišnosti lze pozorovat v rovině fonetické, lexikální, méně již gramatické (morfosyntaktické) a v minimální míře v rovině ortografické. V této diplomové práci se zaměříme na problematiku jednotlivých jazykových rovin pouze z perspektivy lingvodidaktiky. (ŠIMEČKOVÁ, 2005)

2.2.2 Poslání výuky cizím jazykům

Znalost cizích jazyků patřila vždy k podstatným rysům vzdělanosti. Od začátku 18. století až do druhé světové války zaujímala zejména v diplomatických a kulturních stycích francouzština. Zvyšoval se zájem o osvojení živých jazyků a o jejich hlubší studium. Vyvíjena byla i snaha usnadnit komunikaci mezi národy vytvořením jazyka umělého. Touto myšlenkou se zabýval již J.A.Komenský nebo R. Descartes a jiní.

Dnes se lingvodidaktice a rozvoji jazykového vzdělávání dostává v téměř všech zemích světa velké podpory a vzestupná tendence, stále trvá a lze ji se značnou pravděpodobností očekávat i pro budoucnost. Zatímco dříve znalost cizích jazyků byla v podstatě výsadou vládnoucích tříd a úzkého kruhu vzdělců, dnes je učení cizím jazykům ve stále větším měřítku zpřístupňováno široké veřejnosti, zpravidla i jako součást všeobecného a zvláště pak odborného vzdělávání mládeže, jakož i dalšího vzdělávání dospělých.

Vývoj, označovaný jako vědeckotechnická revoluce, klade totiž na člověka nebývalé a stále vyšší požadavky především z hlediska jeho celkové připravenosti na život a na plnění úkolů, před něž je znovu a znovu stavěn a jejichž náročnost nepřetržitě stoupá. Každá odborná práce vyžaduje zvládnutí množství informací, z nichž mnohé jsou dostupné jen v cizím jazyce. Platí to nejen o oblasti teorie, ale i výrobní sféře služeb a distribuce zboží i jeho konzumace. Cizojazyčné znalosti jsou neméně potřebné i pro uplatnění výsledků vlastní práce či vlastních myšlenek nebo dovedností na mezinárodním fóru a při zahraničních stycích i v rámci mezinárodní turistiky a života soukromého doma či v cizině.

Ve světě sílí právem názor, podle něhož by každý vzdělaný člověk naší doby měl dobře ovládat nejen svou mateřštinu jako základ pro přesnou a pohotovou komunikaci v mluvené i psané podobě, ale i nejméně dva cizí jazyky. Výuka cizím jazykům směřuje ovšem nejen k cíli umožňujícímu mezilidskou

komunikaci, nýbrž plní zároveň i cíl obecně vzdělávací a výchovný. Její vysoká vzdělávací a výchovná hodnota vyplývá především z těsného sepětí myšlení a řeči. Již samo poznávání jiného jazykového systému, odlišného způsobu jazykových i myšlenkových asociací a formulací představuje faktor bystřící a cvičící pozornost, smysl pro sledování a chápání vztahů mezi jevy, faktor zdokonalující logické myšlení a paměť a vytvářející či posilující cenné pracovní návyky důležité z hlediska celoživotního vzdělávání. Zvládnutí nějakého jazyka kromě mateřštiny obohatí každého člověka. Dokonce nám pomůže lépe pochopit i rodný jazyk. (ELMAN, 2006)

Cizí jazyk jako vyučovací předmět a jako vzdělávací a výchovný prostředek může napomáhat velmi účinně u dětí, mládeže i dospělých pro důstojný život člověka, pro jeho všestranný rozvoj a sebeuplatnění. Svoji podstatou je dosud nejdokonalejším a nejúčinnějším nástrojem mezilidské komunikace, nástrojem, jehož uživatelem není pouze jedna společenská vrstva. Komenský došel k tomu, že svět cizího jazyka mohou pochopit i prostí lidé, a dokonce i děti, a to na základě zkušeností z jejich vlastního, osobního života v prvotním, přirozeném světě, světě dítěte (KALHOUS, OBST: 2002). Často zdůrazňují kritici cizojazyčné výchovy nejmenších dětí, že děti dělají chyby v mateřském jazyce, proto tedy nemohou úspěšně zvládnout cizí jazyk. Ba dokonce dětem podle kritiků může cizojazyčný kontakt uškodit. Co se týká chyb, nemusíme se jich bát, tvrdí Sipko, jelikož jazykové chyby děláme všichni i v pokročilém věku, dělají je akademici, novináři i spisovatelé. Podle zkušeností se nám jednoznačně potvrzuje, že každé dítě bez podstatných těžkostí dokáže velmi lehce a neuvědoměle zvládnout víc než jeden jazyk. Bilingvální děti zpočátku používají oba jazyky překrouceně, ale v konečném důsledku dítě získává. Bilingvální děti si od narození jednoznačně osvojují cizí jazyky snadněji. Pokud tedy přeneseme přirozené zákonitosti nabývání řečových dovedností také do školského prostředí, tím se proces vyučování cizích jazyků stane efektivnější a lehčí. Učitel cizího jazyka nesmí žít v zajetí stereotypu, neměl by ve svých žácích vidět jen

„svěřence“, kteří musí plnit jen jeho pokyny, ale měl by nechávat prostor pro tvořivost (jazykové hry, besedy, interview, situační vyučování aj.). Nemělo by pro nás být důležité především zvládnout materiál učebnice. Děti potom budou přirozeně, nev nuceně komunikovat o tom, co jim je bližší. Tak jako v životě i ve výuce cizích jazyků platí, že na příkaz a na povel se vše koná obtížně. (SIPKO, 1993/1994) Také v tomto smyslu je třeba chápat nezastupitelnou funkci jazyka i funkci výuky jednotlivým jazykům ve vzdělávání a výchově všelidského rozvoje a plodných mezinárodních kontaktů na všech úsecích lidské činnosti v duchu rovnoprávnosti, vzájemného respektování a oboustranných výhod. V naší zemi výuka cizím jazykům a zájem o jejich znalost mají dlouhou osvědčenou tradici známou i za hranicemi a proslavenou vynikajícím stále živým odkazem díla učitele národů – Jana Amose Komenského.

Zastoupení hlavních cizích jazyků, co do počtu žáků na jednotlivých stupních a druzích škol, by mělo alespoň přibližně odpovídat skutečným potřebám všech oborů vědy, techniky ekonomiky, politiky, kultury i ostatních oblastí života, a to nejen potřebám současným, ale i perspektivním. Důležitá je však nejen volba jazyka, ale zároveň i efektivnost jeho výuky a učení. Tím se ovšem dotýkáme celého komplexu faktorů, které efektivnost cizojazyčné výuky ovlivňují, resp. podmiňují a které svou povahou spadají do oblasti didaktiky cizích jazyků. (HENDRICH, 1988)

Pro definici jazykových prostředků z pozice didaktiky cizího jazyka je třeba vyjít z jejich jazykovědného vymezení. Přední zakladatel moderní lingvistiky Ferdinand de Saussure ukázal na dvojí stránku jazyka. Rozlišil „langue“, tj. jazykový systém potenciálně existující v sociálním jazykovém povědomí a „parole“, tj. užití tohoto systému v projevech jednotlivce. „*Každý přirozený jazyk slouží členům příslušného jazykového společenství především k dorozumívání, tj. jinými slovy ke vzájemnému předávání či sdělování informací.*“ (ČERNÝ, 1998:13) Pro didaktiku cizích jazyků je rozlišování jazyka

jako systému dorozumívacích prostředků od řeči jako aktuální aplikace těchto prostředků v procesu komunikace nejen účelné, ale ve vyučování cizímu jazyku i osvědčené. Jazykové prostředky jsou označovány čtveřicí dílčích rovin jazykového systému: 1. lexikální prostředky, 2. gramatické prostředky, 3. zvukové prostředky, 4. grafické prostředky.

Pro jazykovou komunikaci je třeba znát a ovládat koordinovaně všechny tyto prostředky. Bez komplexního zvládnutí všech jazykových složek nelze se naučit jazyku (HENDRICH, 1988). Jazykové prostředky, jak již jejich název napovídá, jsou pouze prostředky k dosažení cíle výuky cizímu jazyku, jsou materií, s jejíž pomocí je realizován komunikační akt ve čtyřech podobách, tj. poslechu a čtení a ústním a písemným projevu (PODRÁPSKÁ, 2008). Aby jazyk mohl plnit funkci dorozumívacího prostředku, je nezbytné splnit celou řadu podmínek. Nutným předpokladem je především to, aby mluvčí i posluchač ovládali stejný jazyk (kód), protože různé jazyky kódují jeden a týž obsah různým způsobem, tj. dosazují za týž obsah (význam) různá slova (věty). (ČERNÝ, 1998)

V následující části se pokusím vymezit a blíže charakterizovat jazykovou rovinu, tj. rovinu slovní zásoby.

2.3 Slovní zásoba

2.3.1 Slovní zásoba a její vývoj

„Slovo je minimální pozičně samostatná jednotka, vnitřně celistvá a schopná fungovat jako větný člen nebo jako minimální věta.“ (ŠIMEČKOVÁ 2005: 57)
Slovo označuje jednak předmět (jev) vnější skutečnosti, jednak něco znamená, tj. je nositelem významu, vztahuje se k pojmu, který je myšlenkovým zachycením vnější skutečnosti.

„Slovní zásobou se rozumí souhrn lexikálních jednotek, tj. slov a ustálených slovních spojení, kterými určitý jazyk disponuje. Slovní zásoba sestává z části

obecné, obecně vědní a odborné. Předpokládá se, že celková slovní zásoba současné němčiny se pohybuje kolem 500000 lexikálních jednotek. Běžný mluvčí z toho užívá asi 6000-10 000 jednotek; pasivní slovní zásoba při tom mnohonásobně převyšuje slovní zásobu aktivní.“ (ŠIMEČKOVÁ 2005: 65) Disciplíny, které se zabývají slovní zásobou z nejrůznějších hledisek jsou sémantika, sémasiologie, frazeologie, onomasiologie, etymologie a jiné.

Černý uvádí, že slovní zásoba je tou částí jazyka, která podléhá nejvýznamnějším a nejrychlejším změnám. Určité změny lze zaznamenat už při porovnání jazyka rodičů a jejich dětí. Změny ve slovní zásobě mají jednoznačně progresivní charakter. Lexikální zásoba každého živého jazyka neustále roste, i když omezená část slovní zásoby zastarává, uchovává se někdy jako archaismy a nakonec může z jazyka zcela zmizet. Rychlost změn u slovní zásoby není konstantní. „*V závislosti na míře dynamismu společenského vývoje střídají se období překotného vývoje s obdobími poměrně klidnějšími.*“ (ČERNÝ, 1998: 27) K dynamickým obdobím, v nichž vznikalo nejvíce nových lexikálních jednotek, patřila vždy období velkých technických objevů a jejich využití v průmyslu. Slova jako *železnice, lokomotiva* jsou navždy spojena s technickou revolucí 19. století, dnešní počítačový rozvoj přinesl pojmy *e-mail, internet, chat* atd.

HÖPPNEROVÁ (2006/2007) si klade otázku, co je to současný jazyk, a uvádí na prvním místě pojem „Standartsprache“, tedy jazyk veřejné a soukromé komunikace všech sociálních skupin, nejen horních vrstev. Jazykový systém je kodifikován. Neorientuje se již na literární jazyk, nýbrž se jím mluví nenucenou formou v televizi, v rozhlasu i ve filmu, což má i za následek uvolňování dosavadních norem především mluveného jazyka, pronikání hovorových tvarů a regionálních variant. I když je někdy uváděna jeho prostorová neohraničenost, soustřeďují se germanisté, zabývající se vývojovými tendencemi, vesměs na jazyk Německa, méně na jazyk jiných německy mluvících zemí.

V rovině tvoření slov se pro nová pojmenování užívá nejčastěji složených slov, která se snadno tvoří a jsou významově průhledná. Dnes však jsou běžná i vícečlenná kompozita (Haftpflichtversicherung), některá ovšem bývají mnohdy nepřehledná a hůře srozumitelná. Reakcí na dlouhé složeniny je zkracování. Vznikají zkratková slova, redukující kompozitum na jedinou složku: (ober)kellner, (regen)schirm, (fahr)rad. Oblíbené jsou i iniciálové zkratky tj., zkratky ze počátečních písmen: VW (VolksWagen), PC (PersonalCompter), či z počátečních slabik: Kripo (Kriminal Polizei). Velkou skupinu slov tvoří označení osob (Macho, Profi) a zkratky slov na dvě počáteční slabiky (Demo, Disko, Limo, Pulli, UNI). Mezi kompozity jsou velmi produktivní emocionálně zabarvené tvary se složkami (haupt-, spitzen-, bomben-, super-, extra-, null-), vyjadřující množství nebo stupeň. Vedle velmi produktivního skládání slov se tvoří nová slova rovněž odvozováním, a to zejména sufixy (-er, -ler, -ung, -heit). Kompozita jsou velmi produktivní i při vytváření adjektiv, zvláště v reklamních textech (Umweltfreundlich, Ofenfrisch). Nová slova nevznikají v tak hojné míře jako podstatná nebo přídavná jména. Němčina však přebírá slovesa z angličtiny, která se pak časují slabě (surfen, relaxen, joggen, recyceln).

V praktické části se pokusím aplikovat teoretické poznatky J. A. Komenského a současných didaktiků na výuku němčiny na základní škole, a považuji proto za potřebné se krátce věnovat i lingvistické charakteristice německého jazyka ve spojení s jejím didaktickým zakotvením. Touto lingvistickou charakteristikou se blíže zabývala Höppnerová, která si klade v úvodu otázku, proč se zabývat jazykovými trendy. Podle ní při výuce jazyka vycházíme z jeho současného stavu a tento statický moment je pro nás prvořadý. Nové trendy v jazyce by se proto mohly jevit pro výuku zbytečné. Avšak není tomu tak. Poznatky o vývojových tendencích jsou důležité pro vyučující a nezanedbatelné i pro žáky, a to především z důvodu, že cizí jazyk není jev jednou provždy hotový a uzavřený, ale neustále se mění a vyvíjí v důsledku společenských proměn. Námi užívané učebnice gramatiky a slovníky vycházejí z jeho kodifikované normy a jeho vývojové

tendence, pokud jsou v rozporu s kodifikovanou normou, neodrážejí a ani odrážet nemohou. Přesto jsou neustálá změna a vývoj i mnohostranná diferenciacie výraznými rysy jazyka. Studující nepřicházejí do styku s jazykem pouze prostřednictvím učebnic či jazykové výuky, ale setkávají se s novými trendy v morfologii, syntaxi, ale zejména ve slovní zásobě v televizi, v rozhlase, na internetu, či při bezprostředním styku s rodilými mluvčími doma i v zahraničí. K jejich dotazům ohledně „*porušování*“ pravidel v jazykové praxi pak musíme zaujmout stanovisko. Řada odchylek od normy se může dříve nebo později stát pravidlem. Budeme-li znát vývojové tendence jazyka, zachováme si při posuzování některých chyb určitý nadhled a budeme při jejich hodnocení méně rigorózní. Představy vyučujících o jazykové korektnosti jsou často ovlivňovány literárním jazykem, kterému je ve výuce budoucích učitelů hlavně věnována pozornost. Současný jazyk se však neřídí estetickými měřítky krásné literatury, ale novými společenskými potřebami. (HÖPNEROVÁ, 2006/2007)

Ve slovní zásobě současné němčiny lze považovat hned několik výrazných trendů. Například silná tendence ke zjednodušování a zkracování výpovědi, se kterou jsme se již setkali při tvorbě kompozit, uvolňování větného rámce, u neúplných vět a větné skladby. Pramení ze snahy vyjadřovat se stručněji, jednodušeji, racionálněji a srozumitelněji a sdělit co nejmenším počtem prostředků co nejvíce informací.

Pokrok v technice a přírodních vědách nebyl nikdy tak rychlý, jako je nyní. Vyžaduje si stále nová pojmenování pro přístroje, vynálezy či spotřební zboží. Obecný jazyk je tak mnohem intenzivněji než dříve ovlivňován jazykem odborným. Podle Mackensona pochází každé desáté slovo mluveného jazyka z oblasti techniky. Zvláště jazyk počítačů si osvojuje stále více lidí (*Absturtz, Maus, im Internet surfen...*). K vlivu odborného jazyka přispívá i stoupající vzdělanost a užívání technických popisů a návodů. Důležitou roli hrají i populární

vědecké programy v rozhlase a televizi a celkové promítání techniky do našeho života.

Dalším výrazným rysem současné němčiny je výskyt angloamerikanizmů, které často kryjí potřebu nových pojmenování (*Business, Marketing, Leasing, Handout atd.*) Jindy se používají pouze z prestižních důvodů ve snaze imponovat. Jednoslabičné anglicizmy, vesměs kratší než jejich německé ekvivalenty, se zdají být pro Němce zvláště atraktivní (*Job, Drink, Hit* místo *Arbeit, Gertänk, Schlager*). Záplava anglicizmů v současné němčině souvisí s velmocenským postavením USA po 2. světové válce, jejich úlohou ve vědě, hospodářství a kultuře, napodobováním amerického životního stylu a znalostí angličtiny zvláště u mladší generace. Angličtina se stala esperantem, i když je to obvykle angličtina nevalná. Anglicizmy se užívají hojně v hromadných sdělovacích prostředcích, reklamě, sportu a odborném jazyce. Opakem zvědečtění a intelektualizace vlivem odborného jazyka je tendence k názornosti a obraznosti, projevují se jak v obecném, tak i odborném jazyce. Vede ke vzniku nových pojmenování. Obrazné metaforické výrazy slouží v politické rétorice k ovlivňování občanů. Závěrem pro pedagogickou praxi je pro nás kodifikovaná jazyková norma směrodatná, neměli bychom před vývojovými trendy zavírat oči. Měli bychom preferovat tvary a struktury, ke kterým vývoj směřuje. Z uvedeného vyplývá, že by měl v popředí našeho zájmu na základním a středním stupni výuky stát ne literární, ale živý jazyk, který je dnes preferován v komunikaci všech sociálních skupin a který stále více ovlivňuje i jazyk psaný. Jedním z významných jevů současnosti jsou i krátké textové zprávy (SMS), které výrazně ovlivňují zejména jazyk mládeže. Ve spolkové republice Německo je podle statistik více mobilních telefonů než obyvatel samých, upozorňuje Vratišovský. „*Vývoj nové moderní komunikace ovlivňuje samozřejmě i jazyk.*“ Jednou z hojně využívaných funkcí GSM je posílání krátkých textových zpráv neboli „*simsen*“. S nástupem této technologie byl v posledních letech živelně vytvořen nový speciální jazykový kód uvnitř němčiny, pro který jsou typické především nejružnější zkratky a zkratková

slova. Hlavním důvodem tohoto typického znaku jazyka SMS je omezená délka krátké textové zprávy, a to na pouhých 160 znaků. Jazykový kód krátkých textových zpráv se tak pro nezasvěcené stává nesrozumitelným. Ale i jazyk naší běžné komunikace je neustále z časově ekonomických důvodů zkracován a vyvíjí se. Z těchto důvodů se například nepoužívá „*Kurznachricht*“ (krátká textová zpráva, ale jednoduše “SMS”, nebo dokonce i ze samého pojmenování “*Kurznachrichten schicken*” (posílání krátkých textových zpráv) stalo již uvedené slovo „*simsen*”.

Komunikaci v různých nově vytvořených jazykových kódech používají především mladí lidé. K tomu, aby člověk jazykový kód pochopil a tak dešifroval obsah sdělení, musí být seznámen s „*tajným*” systémem. Každodenní dialog dvou majitelů mobilních telefonů může vypadat například takto:

Peter: „*WZTSD?:-@ AS*“

Anja: „*KO15MISPÄ:)*“

Peter: „*OKWWW*“

Na první pohled nesmyslné seskupení písmenek a čísel, které nedává žádný smysl. Ve skutečnosti Petr čekající na Anju se po SMS „rozhněvaně“ zeptal: *Wo zum Teufel steckst du? Antworte schnell*“ (Kde k čertu vězíš? Odpověz rychle.), na což mu mazaně usmívající se Anja odpověděla: „*Komme 15 Minuten später*.“ (Přijdu o 15 minut později.). Peter už jen konstatoval: *Okay, wir werden warten*.“ (OK, počkáme.). Dalším příkladem je zkrácení celé věty „*Ich bin im Urlaub*.“ (Jsem na dovolené.) na jedno zkratkové slovo „*BIBALUR*“.

Typickým jevem při psaní krátkých textových zpráv v němčině je naprosté nerespektování gramatických pravidel. Také pravopis nehraje při psaní SMS žádnou roli. Určující je délka jednotlivých slov a hlavně jejich funkčnost. Odpadají přehlásky (ä = a, ë = e, ü = u) a zdvojené či strojené souhlásky (*Schiffahrt* = *Schifahrt*), z ostrého *ß* se stává často normální *s*. V současnosti se

nejen do němčiny dostává velké množství anglicizmů a amerikanizmů – jazyk krátkých textových zpráv nevyjímaje. Vždyť již uvedený výraz „*simsen*“ pochází z angličtiny. Byl odvozen od zkratky SMS. Naopak u německého pojmenování mobilního telefonu jako „*Handy*“ se nejedná o anglicizmus, i když se nám tak na první pohled jeví. Anglicky se mobilní telefon řekne „*mobiletelephone*“, „*mobilephone*“ nebo jen „*mobile*“. Typickým znakem jazyka krátkých textových zpráv jsou rovněž světoznámé a dnes již pro každého lehce dešifrovatelné emoticons, které také souvisí se zkracováním daného textu. Často jsou emoticons zástupným vyjádřením nálady nebo pocitu, který pisatel má (VRATIŠOVSKÝ, 2007/2008: 44).

2.3.2 Slovní zásoba cizího jazyka z didaktického hlediska

Didaktiku definuje podle Jana Amose Komenského Otokar Chlup jako umění dobře učit. „*Vyučovat pak může jen ten, kdo zná. Dobře vyučovat, neboli působit, aby se někdo učil rychle, příjemně a důkladně. Neznámé věci se neučíme jinak, než učením. Aby učitel uměl, mohl a chtěl učit, je důležité, aby sám znal, čemu má učit, byl didaktikem a chtěl být činný a pilný*“ (J. A. KOMENSKÝ 1964 : 150).

Slovní zásoba cizího jazyka z didaktického hlediska tvoří pojmenovanou složku komunikativního aktu. Každé jednotlivé slovo v jazyce, jak píše Mathesius, může být podle jazykového povědomí průměrného mluvčího buď kmenově zařazeno do větší skupiny příbuzných slov, s nimiž má společné sémantické téma (nositele lexikálního významu), nebo je po této stránce izolováno (MATHESIUS, 1947). Z hlediska didaktického je nutno počítat s ní jako se složkou, jejíž osvojení je především záležitostí paměti, teprve v druhé řadě je to analogie. V každém případě jde o základní složku jazyka, a to jak z hlediska komunikativního, tak lingvodidaktického. Vedle velkého množství významových slov má každý jazyk relativně malý počet slov gramatických (funkčních,

pomocných, strukturních), kterými se vyjadřují vztahy mezi pojmy vyjádřenými slovy významovými. Z didaktického hlediska lze považovat za prolínání slovní zásoby a gramatiky to, že ve výuce neoperujeme mnohdy jako s lexikálním prvkem jen s jednotlivými slovy nebo se slovy v jejich základním tvaru.

Při práci se slovní zásobou se uplatňují hojně hlediska lingvistická a psychologická. Lingvistika nám dává k dispozici především výsledky statistických průzkumů s údaji o frekvenci a distribuci slovní zásoby, ať už obecně, v řeči mluvené či psané. Tyto údaje slouží dobře za podklady pro účelný výběr a nácvik slovní zásoby cizího jazyka. Psychologie nám dává cenné rady, jak si osvojovat a zapamatovat cizí slovní zásobu a jak nacvičovat její pohotové používání v komunikativním procesu. Jan Amos Komenský se stručně vyjadřuje k učení se slovní zásoby: „*Slovům je třeba učit a učit se jen ve spojení s věcmi.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1958: 282) Kromě toho nás poučuje o významu i využití motivace a o tom, jak překonávat nesnáze při osvojování cizího jazyka. Motivaci můžeme nazvat procesem, který určuje směr a sílu trvání našeho jednání a chování. Slovo motivace vzniklo z latinského slova moveo – (*pohybovat*). Motivace je souhrn vnitřních a vnějších faktorů, které vzbuzují, aktivují, dodávají energii lidskému jednání a prožívání určitým směrem. Řídí jeho průběh, způsob dosahování výsledků, ovlivňuje též způsob reagování jedince na jeho jednání a prožívání, jeho vztahy k ostatním lidem a také ke světu. Podle Průchy je motivace žáků ve výuce velice důležitá a hodnotí ji jako výsledek procesu motivování, na němž se podílí jednak žák sám, jednak učitel, rodiče i spolužáci. Učitel může ovlivňovat motivaci svých žáků mnoha způsoby. K těmto způsobům patří: vytváření adekvátního obrazu o žácích, učitelovo očekávání vůči žákům, probouzení poznávacích potřeb žáků, probuzení sociálních potřeb žáků, probuzení výkonové motivace, využití odměn a trestů, eliminování pocitu nudy, předcházení strachu ze školy, určitého předmětu nebo ze zkoušení. (PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2008)

Právě o motivaci píše Jan Amos Komenský, když píše, že nemůže být dobře vyučován, než ten, kdo dychtí po učení, vynasnaží se dobrý učitel, aby nikoho nevyučoval proti jeho vůli, ale dá si práci, aby dříve u všech vzbudil co největší touhu po učení. (J. A. KOMENSKÝ, 1964). *„Přístup k učení jen tehdy, byla-li u žáka náležitě podnícena chuť k učení. Lidská povaha je činná a velmi se těší z pohybu za tím účelem, aby sama věci utvářela a přetvářela. Přístup k učení jen tehdy, je-li žák pohotový k činnosti. Člověk totiž není pařez, z něhož mohl bys vydlabat sochu, je to živý obraz sám sebe utvářející, znetvořující a přetvořující podle toho, jaká příležitost se naskytne.“* (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 158) Jedním ze tří hlavních cílů současné lingvodidaktiky je i proto cíl kognitivní, který sleduje osvojení a rozvoj učebních strategií a technik, jež jsou významné právě pro úspěšné osvojení slovní zásoby.

Učební strategie nejsou pevně spojeny s osobností žáka jako učební styly. Jedná se spíše o faktické aktivity, které jednotliví učící se při učení vykonávají nebo nevykonávají. *„Pojem učební strategie není nový, v poslední dob je mu však přiznávána v procesu vyučování a učení stále větší pozornost. (...) Vychází u přesvědčení, že škola má nejen zprostředkovávat vědomosti a dovednosti, ale také způsoby (techniky, strategie), jak si tyto vědomosti a dovednosti osvojit a tím podpořit celoživotního vzdělávání.“* (JANÍKOVÁ, 2005: 19)

Učební strategie jsou v souvislosti s osvojováním slovním cizího jazyka rozděleny do tří základních skupin na strategie kognitivní, sociální a afektivní a metakognitivní strategie, jak píše Janíková. Do kategorie kognitivní strategie můžeme zařadit opakování určitého jazykového výrazu, seskupování slov podle určitých hledisek s cílem lepšího zapamatování, odvozování gramatických pravidel nebo např. využívání mnemotechnik či mateřského jazyka při odhadování významu slov. Sociální strategie jsou zaměřeny na rozvoj schopností interakce a tím i spolupráce. Fektivní strategie vychází z předpokladu, že emocionální rovina hraje velmi důležitou roli v učebním procesu (např. zařazení

relaxačních cvičení). Metakognitivní strategie vedou k samostatnému plánování vlastního učení, rozvíjení schopnosti určit problémy a změnit postupy. (JANÍKOVÁ, 2005)

Metodické postupy podle Šmervové by měly podněcovat děti k činnosti, navozovat pozitivní vztah, oslovovat dítě v celé jeho komplexnosti, respektovat potřeby dítěte, měly by být pestré a rozmanité, často střídány. Kromě toho by měly umožňovat různé druhy práce, působit motivačně a neustále podněcovat ke snaze, podporovat kladné hodnocení, odstraňovat zábrany a nevytvářet je, vést k samostatnému učení a umožňovat vnitřní diferenciaci.

Slovní zásoba současných kulturních jazyků se odhaduje na víc než půl milionu slov. Její rozsah nelze přesně stanovit, protože se tvoří otevřený systém neustále se měnící. Naproti tomu slovní zásoba jednotlivce „*idiolekt*“ kolísá podle věku a vzdělání člověka mezi několika sty až několika desítkami tisíců výrazů. Slovní zásoba je jednak aktivní neboli produktivní a jednak pasivní neboli receptivní. Toto rozlišování je účelné právě při vyučování cizím jazykům, neboť slova, která si má žák osvojit aktivně, je nutno podávat a nacvičovat jinak než slova, která jsou určena k osvojení receptivnímu. „*Co třeba konat, nejlépe se ukazuje konáním.*“ (J. A. KOMENSKÝ 1964: 164) Pasivní slovní zásoba je vždy podstatně větší než aktivní. Číselné odhady o poměru aktivní a pasivní slovní zásoby se pohybují mezi 1:2 až 1:5, rozdíl však může být i větší. V německém jazyce obsahuje slovní zásoba 300 000 až 500 000 slov. Rozlišujeme v ní slovy významová, gramatická. Významová slova patří do skupiny slov, která neustále podléhají změnám, vývoji a přizpůsobují se komunikativním požadavkům, čímž vznikají nové významy a nová slova (např. podstatná a přídavná jména). Slova gramatická patří naproti tomu do skupiny slov, kde jen velmi zřídka vznikají nová slova, jejich počet je omezený (např. zájmena, částice a spojky). „*Z lingvodidaktického hlediska je důležité třídění slovní zásoby na: **aktivní slovní zásobu**, která zahrnuje slova, jež slouží k žákovu aktivnímu osvojení, **pasivní***

slovní zásobu, která zahrnuje slova, jež jsou žákovi z určitých kontextů známá, ale při produktivním používání jazyka – v mluveném a psaném projevu – se nevybavují, žák je však schopen je v kontextu rozeznat a rozumět jim a potenciální slovní zásobu, což jsou slova pro žáka nová, která je však schopen na základě znalostí pravidel slovo tvorby rozeznat a porozumět jejich významu, pokud navíc zná také význam základního slova. Výraznou pomůckou je rovněž kontext.“ (JANÍKOVÁ, 2005: 85)

Osvojení aktivní slovní zásoby se někdy považuje za nejnesnadnější úkon při osvojování cizího jazyka. Z praxe víme, že někteří žáci mají větší potíže se zvládnutím jiných jazykových prostředků, hlavně výslovnosti a gramatiky. Aktivní osvojení cizího jazykového učiva je podle některých metodiků až patnáctkrát těžší než osvojení pasivní. Šimečková hodnotí percepci a dešifraci zvukového sdělení jako velmi složitou činnost, která předpokládá schopnost rozeznat zvuky (fonémy, alofony), krátkodobě ukládat slyšené v paměti, rozpoznat hlavní myšlenky a pochopit souvislosti, poznat záměry mluvčího a správně interpretovat to, co sděluje, hodnotit pravost akcentrace a zachytit podpůrné prostředky. „Zvukové (akustické) prostředky jsou vzhledem ke svému vzniku primární (lidé se dříve dorozumívali, než psali), prostředky písemné (grafické) jsou svým vznikem sekundární.“ (ŠIMEČKOVÁ 2005: 52)

Údaje o tom, jak rozsáhlou slovní zásobu je třeba znát, abychom se mohli na té které úrovni vyjadřovat nebo s porozuměním číst text určit obtížnosti, byly přesněji získány při zpracování lexikálních minim. Třídění slovní zásoby lze provádět z různých hledisek: formálního, mechanického, sémantického nebo podle vzájemných významových vztahů, popřípadě z hlediska gramatického, hlavně paradigmatického. V didaktice označujeme jako prvky slovní zásoby nejen jednotlivá slova, nýbrž i pevná slovní spojení.

2.3.3 Výběr slovní zásoby

Pro didaktický výběr slovní zásoby je základním hlediskem účelnost, jak již J. A. Komenský zdůrazňuje ve svých poučkách „*Učte jen pro praktické použití, nikoli ze všetečnosti. Každý se musí dobře vyznat v tom, co zvláště patří k jeho oboru a stavu.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 136) tj. přesné zaměření na cíl osvojení,

a ekonomičnost, tj. efektivnost výběru a rentabilita osvojení. Výběr je efektivní, obsahuje-li všechny jevy potřebné pro dosažení stanoveného cíle a není-li zatížen jevy, které jsou pro stanovený cíl postradatelné. Rentabilní je tehdy, nejsou-li v něm začleněny ty výrazy, jejichž neznalost znamená jen minimální možnost vzniku chyb nebo selhání v komunikaci. Základním pramenem pro didaktický výběr slovní zásoby jsou frekvenční slovníky. Udávají frekvenci slov, tj. celkovou četnost jejich výskytu, popřípadě i jejich distribuci, tj. výskyt v různých pramenech. Jsou východiskem pro sestavování slovníků výběrových, které se obvykle nazývají minimální, základní, učební nebo studijní, a snaží se obsáhnout slova, jež jsou pro ovládnutí jazyka nejpotřebnější. Tyto slovníky jsou ryze didakticky zaměřené a vedle hlediska frekvenčního se v nich prosazují i hlediska jiná, didakticky zdůvodněná. (HENDRICH, 131-132)

Jak bychom se měli seznamovat s novou slovní zásobou? J. A. Komenský vyzývá v souvislosti s prezentací nové slovní zásoby všechny žáky: „*Poznávejte nové všemi čivy a vjemy.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964:176) I proto je prezentace slovní zásoby i v současnosti jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují již zmiňovanou efektivitu učebního procesu. Způsob seznámení se s novým výrazivem se řídí podle užitých metody. V každém případě na něm závisí kvalita osvojení nových slov. Ihned po něm by mělo následovat hojné procvičování, aby se nové výrazy často opakovaly, a tím ve vědomí žáků upevnily.

Obvykle se rozlišuje trojí způsob sémantizace, a to znázornění, sémantizace v jiném jazyce a sémantizace pomocí mateřského jazyka. Znázornění je způsob sémantizace, který je vhodný především v začátcích výuky pro několik desítek výrazů, na které jde ve třídě ukázat, nebo lze demonstrovat na obrázcích. Při sémantizaci v jiném jazyce postačí kontext upravený tak, že správný význam nového slova jednoznačně vyplývá. Je vhodný pro pokročilé skupiny. Význam slova vysvětlujeme pomocí definice, synonymem či antonymem. Výhodou u této sémantizace je, že si žák při výkladu opakuje již známou slovní zásobu. Nevýhodou je časová náročnost. Při sémantizaci pomocí mateřského jazyka jde o překlad cizího výrazu do mateřštiny. Jeho výhodou je rychlost, přesnost a časová úspornost. Slouží také k ověření správného porozumění nové lexikální jednotky.

Při osvojování slovní zásoby hraje velkou roli naše paměť. Lidé mají paměť různou, ta nespočívá jen v tom, že si vybavíme určitý termín nebo si zapamatujeme básničku. Zapamatování je základní biologická funkce. Usnadňuje nám život a potřebujeme ji nutně při studiu cizích jazyků. Elman zdůrazňuje, že objem a přesnost paměti, můžeme snadno a výrazně zvýšit cvičením. Rozeznáváme čtyři druhy paměti: paměť optickou, akustickou, motorickou a slovně logickou. U koho převládá zraková paměť, ten si pamatuje lépe to, co četl. Kdo má na lepší úrovni sluchovou paměť, pamatuje si lépe to, co slyšel. Kdo má lepší úroveň motorické paměti, pamatuje si lépe pohyby a slovně logická paměť se projevuje zapamatováním myšlenek. Většinou se setkáváme se smíšeným typem paměti. Každý máme možnost zjistit, jaký druh paměti máme.

Chceme-li svou paměť ovládat, musíme si osvojit techniku zapamatování a techniku vybavování. Člověk si obvykle pamatuje asi 10% z toho, co čte, 20% z toho, co slyší, a 50% z toho, co slyší a vidí. Člověk si však pamatuje 90% z toho, co dělá. Výzkum o paměti opět potvrzuje výrok J. A. Komenského *„Dětský věk nechť je vzdělán jen tím, co podávají smysly. Nechť je žákům vše*

předkládáno popisně pro smysly, aby viděli, slyšeli a zjišťovali hmatem.“
(J. A. KOMENSKÝ: 197)

Zapamatování může být krátkodobé, střednědobé nebo dlouhodobé. Paměť může být mechanická (u dětí) a logická (u dospělých). U mechanické paměti je hlavní podmínkou opakování. U logické paměti je důležité pochopení. „*Při studiu cizího jazyka velmi záleží na memorování. Mluvíme-li cizím jazykem, používáme slov nebo frází, které jsme se napřed museli naučit nazpaměť. Tím, že se tyto výrazy v dobré učebnici častěji opakují, snadněji si je zapamatujeme.*“ (ELMAN, 2006: 28) Janíková člení též paměť názornou, slovně logickou a emocionální, toto členění je realizováno podle rychlosti a obtížnosti zapamatování určitého druhu podnětů. Informace, které získáváme s potěšením, s pocitem úspěchu, s příjemnými asociacemi, se zvědavostí, zábavou při hře je v mozku mnohem lépe zakotvena. Učební proces bychom měli zbavit nepříjemných sekundárních asociací a spojit ho s pěknými a příjemnými zážitky. „*Vylučování stresových hormonů nadledvinami se tak sníží a my můžeme dříve získané informace a asociace pro výuku plně využívat. Efekt je dokonce dvojnásobný. Při pozdějším vyvolávání informací si vzpomeneme také na příjemné zážitky, které jejich nabytí doprovázely – a využívání uložených informací nám jde mnohem lépe.*“ (JANÍKOVÁ, 2005: 37)

Co podporuje podle Elmana zapamatování? Zapamatování podporujeme tehdy, pokud vnímáme učivo všemi smysly (zde vidíme, že se opírá o Jana Amose Komenského). Paměť dále podporuje zájem a pochopení nového učiva, který závisí na míře a motivace. Lepších výsledků pak dosahuje ten, kdo se učí proto, že chce, než ten, kdo musí. Vzbuzovat zájem bychom měli pomocí vhodně zvolené a efektivní motivace. Podpora zapamatování nové slovní zásoby závisí též na soustředěnosti se na to, co si máme zapamatovat, neboli na záměrné soustředěnosti. Nové informace bychom si měli umět organizovat tak, abychom z nich vytvořili systém (např. podle velikosti, řazení podstatných jmen podle

členu atd.). Využívejme tedy technických prostředků k uchování a vyhledávání informací, používejme názorných tabulek, grafů, audiovizuálních prostředků.

Paměť podporuje názornost a přehlednost nové látky. Obrázek je názornější, než 1000 slov. Lépe si pamatujeme to, co si můžeme představit. Zapamatování podporuje spojení termínu nového s termínem, který již známe (např. *die Blume* – květina, *der Blumentopf* – květináč). Paměť závisí na opakování. Opakovat bychom měli racionálně, ne zbytečně. Pokud se učíme ráno, je pro nás dobré opakovat večer.

Opakování je účinné, ale únavné, velice nám může pomoci mnemotechnika. „Mnemotechnika je pomocná metoda, podporující zapamatování. Uplatňuje se při ní asociativní paměť“ (ELMAN 2006: 31). Mnemotechnika pomáhá paměti na základě různých asociací. Kde přechod není, můžeme ho vytvořit pomocí mnemotechniky. Např. pořadí hlavních barev ve spektru si snadno zapamatujeme podle prvních písmen věty: **č**ervená-**o**ranžová-**ž**lutá-**z**elená-**m**odrá-**f**ialová (častá obava, že zapomenou mnohá fakta). Několik příkladů mnemotechnických pomůcek pro výuku německého jazyka :

werben = verbovat, *das Almosen* = almužna, *das Kleinod* = klenot, *die Buchte* = buchta, *der Zucker* = cukr, *die Spitze* = špička, *an Hand* = na základě, *auf Grund* = na základě. Tyto výrazy si jistě nebudeme plést: *der Gipfel* = vrchol hory, *der Kipfel* = rohlík. *Die Spinne* = pavouk (Pavouk žije ve špíně.) *Der Kamm* = hřeben (Kam jsi dal ten hřeben?). (ELMAN 2006)

Řeč se rozvíjí v nejtěsnější souvislosti s myšlením. K myšlení nám nestačí znát jen slova, ale je třeba znát význam slov. Teprve slovo, které je podloženo naší znalostí, zkušeností a názorem se stává pojmem. Důležitou podmínkou pro osvojení si myšlení je osvojení si pojmů. Co můžeme udělat pro to, abychom znali co nejvíce pojmů a chápali tak význam jednotlivých slov, nacházeli vztahy, dovedli zobecňovat a uměli lépe myslet? Existují různé hry, které pomáhají rozvíjet myšlení. Např. přiřazujeme-li slova nadřazená slovům podřazeným

a naopak, vybíráme-li z řady slov slovo, které do řady nepatří, zapisujeme-li si do dvojic slova opačného významu aj. (ELMAN: 34n) V odborné literatuře najdeme konvergentní a divergentní myšlení. Konvergentní myšlení je tradiční myšlení, které jde k jednoznačnému závěru. Řešíme-li úkol konvergentním myšlením, dostaneme jen jeden správný výsledek. Naproti tomu divergentní myšlení nevede k jednoznačnému závěru. Výsledkem může být více řešení. Toto netradiční divergentní myšlení je tedy základem tvořivého, kreativního myšlení. Při tvořivém myšlení hledáme různé varianty řešení. Tvořivost lze trénovat a cvičit. Vyhledávejme tvořivé situace, které jsou kolem nás. Je spousta her pro rozvoj tvořivého myšlení. Např. vymýšlet slova, která se dají číst dopředu i pozpátku, nebo vymýšlet např. co všechno se dá dělat s novinami. *„Tvořivé myšlení je nejvyšším stupněm duševní činnosti člověka, nemělo by zůstat jen výsadou vynálezců a umělců.“* (ELMAN, 2006: 36) *„Je třeba vytvářet příležitosti k vzpomínání na užitečné věci. Jako totiž člověk nic nedělá ani nemluví, na nic se netáže ani neodpovídá, nemá-li příležitost, tak ani o ničem neuvažuje.“* (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 190) Také Petty (2006) se zabývá tím, jak neefektivněji přijímáme nové informace, a zamýšlí se nad konkrétní přípravou vyučování. Statistiky dokazují, že během výuky bývá nejčastěji používán verbální komunikační kanál, z mnoha příčin jsou však efektivnější informace vizuální. Výzkumy potvrzují, že informace vstupují do našeho mozku následujícím způsobem: 87% očima, 9% ušima a 4% jinými smysly. Proto bychom se měli snažit předkládat informace vizuálně. Hlavní výhodou vizuálních pomůcek je, že většinou upoutají pozornost, motivují a zvýší zájem, přinášejí změny, vedou k snadnější zapamatovatelnosti a také projevují náš zájem směrem k žákům. Získat si pozornost žáků je ve výuce velice důležité. Bez pozornosti žáků zkrátka vyučovat nemůžeme i kdybychom si připravili vyučovací hodinu sebelépe. Ignorovat nový obrázek na diapojektoru je obtížné, ignorovat novou větu výkladu nikoli. Upoutat pozornost dětí ve věku televize není snadné a všichni přitom potřebujeme využívat veškeré zdroje pomoci. Když žák hledí na naši

vizuální pomůcku, není jeho pozornost odváděna jinými zrakovými podněty jako např. pohledem z okna.

Vizuální pomůcky přinášejí do výuky změnu, odklánějí se od stereotypu, napomáhají konceptualizaci. My sami mnoha pojmům a myšlenkám rozumíme spíše vizuálně než verbálně (např. praktickým dovednostem). Pokud si znalosti pamatujeme a chápeme vizuálně, měli bychom je umět vizuálně sdělovat. Na základě výzkumu víme, že většině lidí si lépe pamatují vizuální než verbální informace. Kupříkladu mapování problému pomocí přehledu předkládá verbální informace vizuálně a napomáhá tak naší paměti snáze si zapamatovat nové učivo. V neposlední řadě pak jsou vizuální pomůcky projevem našeho zájmu k dětem. Trávíme-li čas nad přípravou vizuálních pomůcek, žáci vidí, že nám záleží na tom, aby se něčemu naučili. Mezi typy vizuálních pomůcek Petty řadí rozmnožované materiály, zpětný projektor, tabuli, modely aj. (PETTY, 2006).

Je možné, že také osobní slovníčky, které si děti vedou, se mohou proměnit ve vlastní vizuální pomůcky žáků. Vedení slovníčku s novými výrazy a ekvivalenty v mateřštině je běžné. Má své přednosti, jelikož žák si při zapisování znovu novou lexikální jednotku opakuje, což vede k lepšímu zapamatování, a to i po stránce pravopisné. Probíranou slovní zásobu si žáci mohou třídit podle různých hledisek. Ve všech případech je však nutnost dbát na správnost zápisu. (HENDRICH: 134)

Studium cizí slovní zásoby spočívá ve výpisu slovíček do sešitku. Na jednu stranu píšeme slovíčka v cizím jazyce, na straně druhé český překlad. Vypisování slovní zásoby má své klady i zápory. Vypisování aktivizuje pozornost, seznamuje se s pravopisem, novou slovní zásobu vnímáme více smysly. Kapesní formát sešitku se slovní zásobou je lehce přenosný a umožňuje nám tím studovat slovíčka při jakékoliv příležitosti. Nevýhodou tohoto zapisování a učení se nové slovní zásoby je vytahování slovíček ze souvislého textu. (Elman, 2006) *„Doporučuji psát slovíčka na kartičky. Na jedné straně uvádíme cizí heslo, na zadní straně*

české heslo.“ (ELMAN, 2006: 44) Způsob zápisu slovní zásoby podle Elmana je jistě pracnější, jak sám píše, ale je velmi výhodný. Kartičky mají tu výhodu, že velmi snadno vyřadíme slovíčka, která již bezpečně známe, a můžeme se tak více soustředit na menší počet obtížnějších termínů. Slovní zásobu nacvičujeme vždy v obou směrech, z cizího jazyka do mateřštiny a naopak. Opakovat bychom měli nejen jednotlivá slovíčka, ale pomocí slovíček i fráze a rčení. Slovní zásobu bychom si měli říkat nahlas. (ELMAN: 45)

Elman také doporučuje vést si slovníček diferenční, kam si zapisujeme slovíčka, která zní, nebo se píše stejně v obou jazycích, ale mají různý význam. Měli bychom se učit slovíčka rozebírat etymologicky, tzn. že hledáme jejich kmenovou souvislost se známým slovem. Složená slova rozkládáme v duchu na jednoduchá. Každý jazyk vytváří komplexní slova z jednoduchých základních slovních kořenů. Pochopíme-li systém, jak se tvoří nová slova, snadněji zvládneme novou látku. V němčině můžeme uvést tyto příklady: *schreiben* = *písat*, *zuschreiben* = *připisovat*, *einschreiben* = *zapsat*, *aufschreiben* = *napsat*, *umschreiben* = *přepsat*, *beschreiben* = *popsat*. Kombinace kořenů základních s předponami usnadňuje tvorbu komplexních pojmů. Z počátku se nám může zdát toto učení obtížnější, vše je pro nás nové, ale osvojíme-li si základní slova, budeme jistě překvapeni, kolik dokážeme vytvořit odvozenin. (např. *Das Wasser* = *voda*, *der Wasserdampf* = *vodní pára*, *die Wasserblume* = *vodní rostlina*, *die Wasserrose* = *leknín*, *die Wasserfarbe* = *vodová barva*, *die Wasserkraftanlage* = *vodní elektrárna*, *die Wasser kunst* = *vodotrysk*). Elman se opírá o J. A. Komenského, když prosazuje, abychom se učili slovíčka všemi smysly. Máme-li si pamatovat slovo *das Pferd* = *kůň*, neopakujeme monotónně *Pferd* – *kůň*, ale představujeme si živý a jasný obraz koně. Způsob osvojování při zapojení více smyslů by pro nás měl být přirozený, učí nás myslet a cítit v cizí řeči. Abstraktní slova jako např. *lásky*, *naděje* se snažíme si představit, přestože to není jednoduché. Slovíčka se učíme s členem určitým. Jednotlivá neznámá slovíčka se můžeme učit zpaměti i tím způsobem, že pro každé slovíčko vytvoříme krátkou

větu, která nové slovíčko obsahuje. Lépe se učí slova, která spolu tematicky souvisí, např. části těla, barvy, dny v týdnu, kusy nábytku aj. Jiří Elman, který je autorem či spoluautorem mnoha odborných slovníků a překladatelem odborné i krásné literatury z němčiny, angličtiny, francouzštiny, ruštiny, italštiny, španělštiny, polštiny, maďarštiny, nizozemštiny a na vysoké úrovni zvládá i několik dalších jazyků od latiny až po exotickou čínštinu, nám radí, jak postupovat při studiu slovíček. (ELMAN: 7,46) „*Čteme slovíčka pomalu, nahlas, dbáme na výslovnost. Představujeme si dané slovo. Lépe se učí slovíčka po částech (po skupinách), ne v celku na jeden zátah. Slovíčka si rozdělíme na menší skupiny, např. po 3, 5 apod. Nestačí slovíčka biflovat, používáme je i ve větách, v rozhovoru. Přímá metoda učí novým výrazům pomocí obrazů. To se týká především konkrétních výrazů. Všímáme si především toho, co jsme si dosud nezapamatovali. Taková slovíčka si označíme např. barevně.*“ (ELMAN, 2006: 46)

K zapisování slovní zásoby v cizím jazyce se vyjadřuje také Spáčilová, která se vyjadřuje ve svém článku, že při osvojování slovní zásoby je nutné, aby si žák slovíčka zapisoval. (SPÁČILOVÁ, 1992/1993: 191) Již v 17. století se J. A. Komenský vyjadřuje k důležitosti zápisu slovní zásoby. Podrobným jmenným výčtem věcí na samém počátku utváříme řeč v praktickém použití slov, která máme systematicky zaznamenána. Zápis slovní zásoby nazývá pokladnici opakování a nutnost soustavně si zapisovat poznámky za okraj, vést si přehledy, slovníky a deníky. (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 189) „*Chtít pak věci svěřovat pouhé paměti znamená zapisovat je do větru, protože naše paměť je prchavá, přijímá mnoho věcí, ale hned je zase pouští a ztrácí, není-li podporována zábradlím písma(...)* To však nemůžeme nijak lépe činit, než vypisujeme-li si všechno, co stojí za zapamatování, a přenášíme-li to do svých výpisků.“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 143) Na našich školách je nejčastěji uplatňováno zapisování do slovníčku, u něhož je strana rozdělena v případě německého jazyka na dvě části, na levou stranu se zapisují slovíčka v cizím jazyce, na pravou jejich české ekvivalenty. Žáci považují tento druh zápisu za účinný, jelikož mohou

snadno slovíčka memorovat. Tento způsob je však podle Sýkorové didaktikou odmítán, neboť učení takto zaznamenané slovní zásoby se děje bezkontextově, mechanicky, z paměti a systém zápisu izolovaného slova nepřispívá k jeho uchování.

v dlouhodobé paměti. Větší efekt bývá přikládán zapisování slovní zásoby do kroužkového bloku v určitém tematickém okruhu. Do bloku zapisuje žák slovíčko dvakrát. Poprvé do slovníku základního, kam jsou zapisována jednotlivá slova, která se mohou opticky oddělovat barevně po deseti až patnácti slovech ve skupině, podruhé do určitého tematického okruhu. V rámci záznamu do tematického okruhu si stránku rozdělí na tři oddíly. Do levého zapisuje cizí slovo, v prostředním užije slova ve větě, vazbě či určení a do posledního význam v češtině. Výhodou kroužkového bloku je, že si žáci slovní zásobu mohou rovnat a řadit po celou dobu používání bloku. Nezapisují jen izolovaná slova, ale i vazby v kontextu, které pak mohou použít při konverzaci. (SÝKOROVÁ, 2000)

Pro nás neobvyklý způsob zápisu slovíček je vedení kartotéky, jde o soubor kartiček A6, na jejichž jedné straně je zapsáno slovíčko s různými možnostmi užití v kontextu, na druhé straně ekvivalenty s mateřštinou. Žáci si kartotéku nechávají doma, do vyučování si jen nosí potřebný počet lístků, kam si zaznamenávají novou slovní zásobu, která je v hodině prezentována. U podstatných jmen zaznamenávají žáci rovněž člen a tvar plurálu, u sloves rekce, u silných sloves tvary 3. os. sg. indikativu prézenta, popřípadě i tvar préterita a tvaru minulého. Neměly by chybět různé obraty a fráze. Na druhou stranu si žák zapisuje význam v mateřském jazyce. Výhoda tohoto postupu spočívá v tom, že žák může s kartou volně manipulovat, známá slovíčka zařadí do kartotéky, dosud neosvojená si ponechá mimo kartotéku pro procvičování. Slovíčka jsou tematicky seřazena. Vedení kartotéky se nedoporučuje úplným začátečníkům. K nevýhodám patří otázka kontroly a transportu kartiček do školy. Pomocí kartotéky vedený slovník je vhodný pro žáky gymnázia nebo pro žáky, u nichž je silná motivace.

U obou metod zaznamenávání slovní zásoby je kladen důraz na komunikativní užití každého výrazu. (SPÁČILOVÁ 1992/1993) Jde o způsoby záznamu slovní zásoby, které u nás nejsou zatím příliš rozšířeny, i když výhod oproti tradičnímu zapisování do slovníčků je mnoho.

2.3.4 Osvojování slovní zásoby

„Slovní zásobou se rozumí souhrn lexikálních jednotek, tj. slov a ustálených slovních spojení, kterými daný jazyk disponuje.“ (ŠIMEČKOVÁ, 2005: 65)

Slovní zásoba se skládá podle z části obecné, obecně vědní a odborné. Předpokládá se, že celková slovní zásoba současné němčiny se pohybuje kolem 500 000 lexikálních jednotek. Běžný člověk z toho využívá asi 6000-10000 jednotek. Pasivní slovní zásoba přitom několikanásobně převyšuje slovní zásobu aktivní (ŠIMEČKOVÁ, 2005). Je překvapivé, jak málo slov stačí k tomu, abychom se dorozuměli v cizím jazyce. Často stačí jen 1000 slov. Rozlišujeme slovní zásobu, kterou potřebujeme při hovorů a kterou potřebujeme při psaní. Důležitý je výběr slov základních, bez nichž bychom nemohli plyně hovořit. Základní slovo je například slovo červený, méně frekventované jsou termíny rudý, ruměný, purpurový (ELMAN: 42). Podle J. A. Komenského: *„Všude třeba začínat od mála věcí, krátkých, jednoduchých, obecných, blízkých a pravidelných, poněmáhle postupovat k početnějším, složitějším, zvláštějším, odlehlejší a nepravidelným. Pochopení věci pozdější předpokládá pochopení věci dřívější.“* (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 171) Dále opět zdůrazňuje Komenský důležitost zmocňovat se všeho tolika smysly, kolika je to možno, pomocí vlastním viděním, hmatem, ochutnáváním, čicháním a slyšením. (J. A. KOMENSKÝ, 1958)

Abychom mohli plyně hovořit v cizím jazyce, musíme mít dostatečnou slovní zásobu, a proto se musíme učit slovíčka. Studium cizího jazyka vyžaduje logické i mechanické zapamatování. Při mechanickém zapamatování potřebujeme

více opakovat. Naproti tomu je logické zapamatování snadnější. Lépe si zapamatujeme slova, která vzájemně nějak souvisí, např. slova sdružená kolem tématu (např.: nakupování, film, pošta, zdraví, film, cestování aj.). Je vhodnější procvičovat nové slovo v určité souvislosti, stačí krátké jednoduché věty. Z paměti bychom se měli učit celé větné příklady. Novou slovní zásobu si zapamatujeme lépe než izolovaně. Slova lépe pochopíme ve vzájemné souvislosti. (ELMAN: 44)

Janíková připomněla, že pro řešení vztahů receptivnosti a produktivnosti mají zásadní význam myšlenky Jana Amose Komenského, týkající se rozlišování vnitřní a vnější jazykové názornosti. Vnitřní jazyková názornost umožňuje proniknout do systémových vztahů mezi slovy, vnější jazyková názornost je oporou při osvojování zvukové a grafické podoby slova. Obě stránky jsou důležité i pro řešení otázek výběru lexikálního minima a vypracování typologie i systému lexikálních cvičení.

Výběr lexikálního minima závisí na cílech a podmínkách výuky. K produktivnímu osvojení je určen omezený počet lexikálních jednotek realizovaných v produktivních řečových činnostech s cílem dosažení automatizace. Cílem receptivního osvojení je rozvoj především receptivních řečových dovedností, tj. poslechu a čtení s porozuměním, počet lexikálních jednotek k receptivnímu osvojení by měl být vyšší.

Při osvojování slovní zásoby cizího jazyka je podle autorky nutno sledovat interferenční jevy, a to nejen sémantickou, ale i formální stránku jazyka. Z hlediska lingvodidaktického byla potvrzena důležitost strategií učení ve slovní zásobě, nastíněna problematika komunikativní závažnosti lexikálních chyb. V návaznosti na konkrétní vyučovací proces lze proces osvojování cizí slovní zásoby rozčlenit do čtyř fází:

- dešifrování (odhad),

- receptivní,
- reproduktivní,
- produktivní.

Hlavní problémy současného bádání o receptivním a produktivním osvojování cizojazyčné slovní zásoby vidí autorka v otázce kvalitativního a kvantitativního hlediska při výběru lexikálního minima, v lingvididaktickém pojetí jednotky, v nedostatečném zohlednění receptivní slovní zásoby při tvorbě učebnic a malé zastoupení typů cvičení zaměřených na receptivní osvojování slovní zásoby.

K efektivnímu osvojování slovní zásoby se vyjadřuje též Věra F. Birkenbihlová, která prosazuje učení se slovní zásoby podle pravidel mozku. *„Biflování slovíček je zcela kontraproduktivní, jak vědí všichni, kteří tento způsob praktikovali po léta jen s malým úspěchem, a kteří se pak ještě mylně domnívají, že ke studiu jazyků asi nemají talent (...).“* (VĚRA. F. BIRKENBIHLOVÁ, 2002: 163)

Homolová k osvojování slovní zásoby tvrdí, že osvojování slovní zásoby patří k primárním oblastem cizojazyčné výuky a mnozí žáci považují právě „slovíčka“ za to nejtěžší, co s sebou přináší učení se cizím jazykům. (HOMOLOVÁ, 2006/2007) Je náročné zvládat jazykové jednotky, jejich pravopis, výslovnost, význam a použití a za den či dva zjistit, že jsme si jich zapamatovali jen opravdu málo. Takovéto zjištění je demotivující také pro každého vyučujícího. Mnozí žáci konstatují, že mají slabou paměť, a to je odradí od hledání východiska z takovéto situace. Učitel však může žákovi pomoci a facilitovat proces osvojování si lexikálních jednotek.

Podle Bowena a Marksa (1994) mohou následující vztahy při zprostředkování významu a použití slovních jednotek napomáhat při jejich zapamatování a vybavování.

Vztah mezi novým slovem a psychickým obrazem, konkrétním obrázkem (zprostředkování významu pomocí obrázku či předmětu).

Vztah mezi novým slovem a situací, příběhem (názvy zvířat či pohádkových bytostí v příbězích).

Vztah mezi novým slovem a určitou (důležitou) osobní potřebou (při pobytu v cizí zemi).

Vztah mezi novým slovem a pozitivním či negativním antonymem.

Vztah mezi novým slovem a jeho barvou, zvukem nebo vůní (*sníh, tráva, květiny atd.*).

Zastavíme se právě u významu barvy při práci se slovní zásobou. Všeobecně má barva v našem životě veliký význam. Nedostatek nebo nadbytek určité barvy může způsobit psychické problémy a naopak, některé barvy se mohou uplatnit při léčení duševních poruch. Podle oblíbené barvy se dají odhadnout vlastnosti člověka. Některé barvy jsou v různých kulturách spojené s určitými symboly – smutek, naděje, čistota, vášeň apod.

Pochopitelně má barva nesmírný význam hlavně pro žáky se zrakovým stylem učení se, ale velmi pozitivně ovlivňuje proces zapamatování a vybavování si nových lexikálních jednotek i u ostatních žáků.

Učí-li se žáci slovní zásobu jen jako seznam nových slovíček bez vytváření jakýchkoliv vztahů mezi nimi, zapadají do procesu učení jen do krátkodobé paměti a pochopitelně slovíčka velmi rychle zapomenou. Jednou z možností, jak přirozeně vytvářet vztahy mezi jednotlivými lexikálními jednotkami je využití barev. Právě na základní škole žáci i v jiných předmětech často pracují s barvami. Učitelé také často používají barevné křídly a dokonce samotné třídy jsou barevnější. Je proto celkem přirozené využívat barev také během hodin cizích jazyků.

Důvody pro zapojení vizuálních podnětů spojených s barvami při práci se slovní zásobou můžeme sumarizovat takto:

Žáci pracují se slovem tak, že ho barevně zpracovávají. Slovo tak zůstává po delší dobu v centru jejich pozornosti.

Žáci se více soustředí a vynakládají větší úsilí.

Práce se slovy se stává zajímavější, motivující a tvořivou.

Barevné zpracování slova je užitečné nejen při učení, ale také při opakování slov.

Při práci se slovní zásobou je efektivní pracovat na rozvoji paměťových strategií, mezi které patří vytváření mentálních vztahů a využívání zvuků a obrazů. Rozvoj těchto strategií umožní žákovi efektivnější osvojení cílového jazyka a takto se žák stává autonomním, protože tyto strategie může uplatnit také během učení se dalším jazykům. Jak sám Jan Amos Komenský konstatuje ohledně osvojování cizích jazyků. *„Nikdo nemůže vrátit jen to, co si pamatoval. Nic si nemůže pamatovat, jen to, co si dříve vtiskl jako vjem. Čím silnější bylo vtisknutí vjemu, tím bude i pevnější jeho uchování i snadnější rozpomínání.“* (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 183)

Při vytváření mentálních vztahů s použitím barevných zápisů žáci mohou například barevně odlišovat adjektiva s pozitivním / negativním významem, konkrétní / abstraktní substantiva synonyma / antonyma, slovesa, která označují činnost, kterou dělají rádi / neradi, adjektiva / adverbia nebo slova, která patří k danému tématu.

Místo barevného odlišení může učitel vést žáky k tomu, aby si místo českého ekvivalentu některá slova barevně nakreslili a takto si vytvořili jedinečný obraz slova. Takto žáci vnímají slova z mnoha perspektiv. Barevné zapisování nebo umísťování slov na různobarevných papírech na magnetickou tabuli je vhodné uplatnit i při vytváření sémantických map pro vyjádření vzájemného vztahu ke klíčovému slovu nebo vztahu mezi slovy navzájem.

Pomocí barevného zápisu mohou žáci vyjádřit svůj vztah ke slovům, která se jim líbí, která označují něco, co mají rádi, nebo která se lehko naučili. Podobně si mohou vytvořit „černou tabulku“ s obtížnou slovní zásobou, těžko zapamatovatelnou. Postupně mohou zapamatovanou slovní zásobu přesouvat do „červené tabulky“ ke slovní zásobě, kterou již ovládají. „*Co si chceš pamatovat, vtiskni si nejdříve jako vjem.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 183)

Tento přístup umožní žákům, aby se sami rozhodli, jak si budou vlastní slovní zásobu kategorizovat.

Velmi důležitá se jeví osobní zainteresovanost žáka při hodnocení své úrovně pamatování a používání slovní zásoby během hodiny. Na sledování vlastního pokroku může žák použít tabulku rozdělenou na měsíce a počty hodin v jednotlivých měsících. Do té mohou barevně zaznamenat svůj vlastní pocit z hodiny, použití a zapamatování si nové slovní zásoby.

„*Čím trvaleji si chceš pamatovat nebo snadněji se rozpomínat, tím hlouběji vtiskni vjem. Síla paměti je především závislá na silném vtisknutí vjemu.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 184)

F. Birkenbihlová nás upozorňuje, že pokud se chceme učit podle pravidel mozku, máme zapojit do výuky barevná slovíčka a hrát si s nimi. Chceme-li se učit barevná slovíčka, stačí nám si opatřit dětské omalovánky. Zvolíme si barvu, jejíž název si zapíšeme do bubliny vedle obrázku. Od bubliny vede šipka k místu, které má být danou barvou vybarveno. Dalším krokem je již samotné vybarvení a občasné nahlédnutí na název barvy. Takto pracujeme s barvami, které jsou pro nás důležité.

2.3.4.1 Trik s nálepkami

V oboru výzkumu jazyků se hovoří o „etiketování“, jestliže dáváme věcem jména, abychom o nich mohli mluvit a přemýšlet. Tato skutečnost přivedla

V. F. Birkenbihlovou na myšlenku, kterou se snaží aplikovat. „*Je jednoduchá a efektivní: pokud byste uměli správně pojmenovat věci ve svém domě (bytě, kanceláři, autě apod.) cizím jazykem, který studujete, pak byste dlouho nemuseli biflovat žádná slovíčka!*“ (V. F. BIRKENBIHLOVÁ, 2005:1 12) Vyhledáme si slovíčka ve slovníku, pak použijeme pěkné samolepící štítky a popíšeme všechno, co nás jen zajímá. Od stěny, přes okno, lampu, až po židli. Podobně tvrdí J. A. Komenský, že: „*Symbolické představování věcí je klíčem a hřebíkem paměti. Převod nepochopení věci na pochopenou prokazuje nejlepší službu tehdy, máme-li si vrýt do paměti neznámá jména.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 189) Nejprve nás bude těšit vyhledávání slov ve slovníku a výroba etiket, které si samozřejmě můžeme barevně rozlišit, později nás bude znovu těšit, až je budeme všude vylepovat. Radost následně budeme mít i z toho, až v dalších týdnech vždy znovu uvidíme, jak se nazývá předmět, na který právě padne náš zrak. S dětmi je možné rozšířit trik i na části těla (tělové barvy nanášíme prsty), alespoň na několik hodin. Způsobí to jistě značné veselí a naučíme se jistě mnoho nových slovíček. F. Birkenbihlová navrhuje velmi zajímavou metodu pro učení se například substantiv metodou „*Učení se izolovaných slovíček*“, kdy si můžeme zhotovit náčrt, nebo si z nejrůznějších ilustrovaných časopisů vystříhneme obrázek a ten si popíšeme. „*Průběh popisování je již polovičním procesem učení se*“ (BIRKENBIHLOVÁ 2002: 112). I když jsou podobné vzory v učebnici, je možné si k nim vytvořit své vlastní, přičemž je možnost dát přednost těm slovíčkům, která nás zajímají nejvíce. Můžeme si také zhotovit velmi světlou fotokopii (vlastní nebo z časopisu) a do každého obrázku si zaznamenat a zdůraznit ta místa, pro něž se chceme naučit názvy. Takto si můžeme zpracovat některá substantiva, adjektiva, pronomina, numeralia, verba, adverbia i prepozice. Protože vědomě rozvažujeme, kam se do obrázku který název hodí, zapamatujeme si název téměř zcela automaticky. (BIRKENBIHLOVÁ, 2005) Je třeba vytvářet příležitosti k vzpomínání na užitečné věci. Jako totiž člověk nic nedělá ani

nemluví, na nic se netáže ani neodpovídá, nemá-li příležitost, tak ani o ničem neuvažuje. (J. A. KOMENSKÝ, 1964)

2.3.5 Práce s lexikem

Eliášová tvrdí, že práce s lexikem může být zábavná, a sám J. A. Komenský radí pedagogům, kteří touží po efektivní výuce a vzbuzení zájmu k učení u žáků, když říká: *“Dětský věk necht’ je vzdělán jen tím, co podávají smysly. Necht’ je žákům vše předkládáno popisně pro smysly, aby viděli, slyšeli a zjišťovali hmatem.”* (J. A. KOMENSKÝ, 1948: 197) Eliášová poukazuje na to, že mnohé učebnice a příručky nabízejí různé hry se slovní zásobou. Některé z nich však mají limitované využití při praktické aplikaci v pedagogickém procesu. Hry se slovní zásobou pomáhají rozvíjet asociativnost myšlení v cizím jazyce a aktivovat individuální slovní zásobu žáka, což bezesporu pozitivně ovlivňuje kultivovanost jeho řečové kompetence, které umožňují učitelovi procvičit a zopakovat lexikum příslušného okruhu tak, aby se v konečném důsledku stala součástí aktivní slovní zásoby žáka.

Jednou z možností, jak zmiňované hry využít účelněji, je aplikovat je na kontextovém materiálu. Nabízí se nám široké škály tématicky i stylově různorodých novinových článků s diferencovanou jazykovou náročností, které je možno využívat jak při práci s mírně pokročilými, tak s pokročilými žáky. Publikované materiály mají nejen vysokou informativní hodnotu, ale jsou bohatým zdrojem pro práci s lexikem. *„Důkladná a přitom zábavná hra se slovy z článku může být dobrým základem pro rozvoj čtení s porozuměním, ale také pro rozvoj dalších řečových dovedností s vyšší mírou individuální tvořivosti, jako jsou například ústní projev a psaní.“* (ELIÁŠOVÁ, 1997/1998: 157)

Učitel se nejprve musí rozhodnout, s jakým slovním druhem, resp. typem lexika chce ve zvoleném článku pracovat. To samozřejmě závisí na frekvenci

příslušné gramatické kategorie, jevu či lexikální orientace celého textu. Mohou to být například podstatná jména, přídavná jména, tvary komparativa či superlativa, slovesa, složená slova apod.

V dalším kroku přípravy na hodinu musí učitel zvážit, jaké hry a cvičení pokládá z metodického hlediska za nejvhodnější pro vytypovaný slovní druh.

Tento druh práce s lexikem předpokládá, že učitel uloží žákům, aby si článek pročítali v rámci domácí přípravy. To jim umožní přistoupit během vyučovací hodiny přímo k vlastní práci s textem daného článku.

Šimečková nám definuje slovník jako seznam slovní zásoby, vysvětlující slova z různých hledisek. Slovníky můžeme třídit podle rozsahu na malé (kapesní, do 10 000 slov), střední (asi 50-60 000 slov) a velké (nad 60 000 slov), podle zaměření na encyklopedické (vysvětlující pojem) a jazykové (charakterizující lexém), podle použitého jazyka na jednojazyčné (výkladové a dvou- až vícejazyčné (překladové)). Dělení slovníků podle jiného hlediska dle Šimečkové:

- slovníky výkladové (jednojazyčné)
- slovníky obecné zásoby současného jazyka (významové, slovníky synonym a antonym, frazeologické, slovníky cizích slov)
- slovníky jednotlivých historických období (včetně slovníků etymologických)
- slovníky zachycující slovní zásobu jednotlivých mluvčích nebo sociálních (profesních) skupin
- speciální typy slovníků (retrogrální, frekvenční, slovníky zkratk, idiomů, valenční slovníky apod.)
- slovníky překladové (dvou až vícejazyčné)

K tomu, jakou funkci by měly nést slovníky ve vyučování, se vyjadřuje také „učitel národů“. Počátkem utváření řeči pro praktické použití je na samém začátku velmi důležitý jmenný výčet věcí. Je pro nás užitečné a nezbytné, abychom po

ruce měli přehledy názvů všech věcí, člověk by na slovnících však neměl být stále závislý, měl by nerušeně postupovat i bez těchto pomůcek. Slovníky jsou nám podporou chápání a paměti, a proto mají být nikoli mistrem řeči, nýbrž služebníkem. Lepší pro nás bude, když budeme mít různé slovníky podle stupně pokročilosti žáků, nabízející jen to, co je již třeba probírat. (J. A. KOMENSKÝ, 1964)

K oživení vyučování a k rozvoji samostatné práce žáka patří, jak zdůrazňuje Štefánková, práce se slovníkem. Slovník má doplňovat nejen práci v jedné vyučovací hodině, ale může posloužit i k vyplnění obsahu celé vyučovací hodiny. Práce se slovníkem je vhodné začlenit tehdy, jestliže vidíme, že jsou žáci unaveni a ztrácejí zájem o výuku. Znovu je motivujeme tím, že pomocí slovníku děti dokáží pochopit i poslech neznámého textu.

V úvodu práce se slovníkem je dobré zopakovat s dětmi abecedu, znovu upozornit na rozdíly v české a německé abecedě. Nesmíme zapomenout na správnou výslovnost abecedy. Nejlépe se pracuje, jestliže má každé dítě svůj slovník. Upozorníme žáky na zkratky za podstatnými jmény, slovesy apod. Po nezbytném úvodu začínají žáci soutěžit. Učitel říká slova, jejichž fonémy se jinak píší, než vyslovují. Učitel začíná od jednoduchých případů a pokračuje ke složitějším. Samozřejmě, že si vyučující připraví ta slova, která uzná za vhodná. Slova opakuje nanejvýš dvakrát. Žáky velice baví vyhledávat neznámá slova ve slovníku podle poslechu. Vyhrává ten, kdo najde nejvíce slov. Po soutěži překvapíme děti otázkou, které nové slovíčko si zapamatovaly. Zapiší si ho do slovníčku.

Dále můžeme pokračovat tím, že přečteme dětem neznámou anekdotu, nebo hádanku. Anekdotu dětem přečteme dvakrát či třikrát a děti si mohou opět neznámá slovíčka vyhledat ve slovníku a mají radost, že mohou anekdotu reprodukovat v českém jazyce a jejich spolužáci se zasmějí.

„Hry se slovníkem děti nenásilně naučí se slovníkem zacházet, učí je samostatnosti, procvičují si poslech a nutí je k soustředěnosti po celou hodinu.“
(ŠTEFÁNKOVÁ, 2007/2008: 93)

2.3.5.1 Hra barev se slovníčkem

Jde o nápad s barvami V. F. Birkenbihlové, která ve svém článku doporučuje poznávat slovní zásobu tím, že slovíčka vyhledáváme. Pokud budeme v hodinách využívat i jiné texty než cvičebnicové, jistě budeme muset častěji sáhnout po slovníku. V. F. Birkenbihlová je proti tomu, abychom se nové slovíčko museli ihned naučit, popřípadě zapsat do vlastního slovníčku či vedené kartotéky. Postup pro práci se slovíčkem je následující: vyhledat nové slovíčko ve slovníčku a označit si ho například žlutou barvou. Pokud v budoucnu nastane situace, že slovíčko budeme znovu vyhledávat, poznáme, že je to již druhý pokus a označíme si ho navíc malým zeleným bodem a s dalším vyhledáním tohoto slovíčka přibude malý červený bod a slovo si poznamenejme. Podle potřeby vyhledání stejného slovíčka vidíme potřebu ho znát, zdá se být pro nás důležité. Bude potřeba se ho naučit, než abychom ho vyhledávali po čtvrté či páté. Mnoho slovíček zůstane pouze se „žlutým“ označením. Jsou to slovíčka, která jsme si vštípili do paměti bez vědomého učebního postupu. Jsou to slovíčka, která jsme potřebovali jen jednou. Pročpak bychom se měli učit i tato slovíčka, když později nebyla nikdy použita? (BIRKENBIHLOVÁ, 2002)

Soubstová má za to, že je důležité využívat v hodinách výuky cizích jazyků frazeologii. Zaposloucháme-li se do rozhovorů nebo vyprávění svých známých a budeme-li se soustředit na to, jak často a v jakých situacích lidé užívají nejrůznějších ustálených spojení, slovních hříček, přísloví, pořekadel, frazeologismů a podobně, jistě nás překvapí, jak často člověk, mnohdy nevědomky, utíká ze svého „reálného“ světa do světa hříček, metafor, přirovnání, obrazů a symbolů. *„Frazeologie neboli idiomatika je tedy nedílnou součástí*

každodenní mluvy. Je zároveň součástí našeho myšlení a pomáhá nám zcela specifickým způsobem vnímat skutečnost.“ (SOUBSTOVÁ, 1999/2000: 40). Jestliže tedy nechceme ve výuce cizího jazyka ztrácet kontakt s živým, reálným jazykem, ať už v ústní či písemné podobě, pak se bez frazeologie neobejdeme.

Co je vlastně frazeologie? „*Frazeologie je soubor ustálených spojení, tzv. frazeologických obrátů neboli frazeologismů. Jsou to ustálená pojmenování složená ze dvou i více slov, jež bereme jako pojmenovávací jednotky.*“ (BEČKA 1982: 321) Frazém a idiom nelze zpravidla vymezit jedinou vlastností, ať formální nebo sémantickou či kolokační. Ani jejich snad dosud nejrozšířenější pojetí jako ustáleného a reprodukovatelného spojení prvků (zvláště slov), jehož význam je neodvoditelný. „*Jev idiomatiky a frazeologie je omezený na kombinace takových jednotek jazyka, které jsou v zásadě nadány významem. Samy frazémy a idiomy, které ho vytvářejí, mají svůj význam a funkci, jsou však vždy nějak anomální a vymykají se tedy běžným jazykovým pravidlům sémantickým i gramatickým. Protože jsou frazémy a idiomy vždy součástí jazykového systému, patří všechny coby svérázná pojmenování do široce pojímaného lexikonu.*“ (ČERMÁK: 2007)

Existují frazeologismy v užším a širším slova smyslu. Chceme-li například německy vyjádřit, že je někdo hloupý, můžeme použít frazeologismy v užším slova smyslu: *nicht alle Tassen im Schrank haben*. Frazeologismus v užším slova smyslu je ustálené spojení, které však nemá větnou hodnotu. Skládá se nejméně ze dvou jednotek lexikálního systému, mívá rozdílnou syntaktickou strukturu a často také unikátní komponenty (tj. taková slova nebo jejich tvary, které nejsou součástí běžné lexikální výbavy jazyka, ale vyskytují se pouze v daném idiomu). Například v německém *Lug und Trug sein* (být vylhaný, vymyšlený) představuje takovou komponentu výraz *Lug*. K frazeologismům v širším slova smyslu patří okřídlená slova, např. *Der Mensch lebt nicht vom Brot allein*. (Nejen chlebem je člověk živ.) Dále jsou to přísloví a antipřísloví.

Frazeologismům bychom měli zařazovat do výuky a věnovat jí zvláštní pozornost. Osvědčuje se sestavovat přehledy slov podle předmětu v předložkovém pádu (např. v němčině *Er denkt an alles* = myslí na všechno, *Er wartet auf dich* = čeká na tebe, *Er fragt nach dir* = ptá se na tebe, *Das hängt von ihm ab* = to závisí na něm) (ELMAN, 47)

Výuka frazeologismů může být náročná na přípravu učitele, ale má řadu nesporných výhod. Žáci a studenti se učí frazeologii nesmírně rádi. Spolu s ní přichází do výuky humor a uvolnění, zvláště když frazeologie střídá gramatiku. Se vznikem některých frazeologismů se pojí zajímavé historky, které mohou výuku obohatit a zpestřit. Když se žáci dozvědí, že nasadit někomu brouka do hlavy, má v němčině ekvivalent „*j-m einen Floh ins Ohr setzen*“ (doslovně: nasadit někomu blechu do ucha), vyvolá to na tváři žáků a studentů přinejmenším úsměv a úsměv znamená sympatii k jazyku a sympatie probouzí chuť k učení. Dobře vedená výuka idiomatiky může tedy být vynikajícím motivačním činitelem. Další představy spojené s frazeologismy zapojují žakovu fantazii, a ten se tak učí pohlížet na svět perspektivou cizího jazyka. Srovnávání s mateřtinou často neprobíhá na lexikální, ale spíše na pragmatické rovině, tj. na rovině užití, což je pro výuku cizích jazyků rovněž výhoda. Žáci se nezabývají překladem vět, nýbrž hledají ekvivalentní výraz pro určitou situaci. Pomocí frazeologie se tak procvičuje živé, nikoliv jen „učebnicové“ užití jazyka. Idiom se v paměti ukládá jako celek, při jeho užití se tedy žák nedopouští zbytečných gramatických chyb, což zvyšuje jeho sebevědomí. Žák díky frazeologii také lépe porozumí řeči rodilého mluvčího. Učit se frazeologii rovněž znamená pronikat do některých tajuplností hovorového jazyka a pohybovat se na různých stylistických rovinách. Žák takto nenápadně přichází k závažným a nezbytným informacím o „*fungování*“ cizího jazyka. Ten se stává sympatičtější, protože v něm žák může vyjádřit pomocí výběru konkrétního frazeologismu i své emocionální naladění. Cizí jazyk pak už není tak úplně cizí, ale tak trochu „náš“. Je žádoucí, aby se žáci učili rozpoznávat a procvičovat frazeologismy kontextu, ve větách

a smyslově zakončených strukturách textu. Vítaným zdrojem frazeologismů jsou pohádky a také mnohé autentické texty. Zcela nevhodné je zadávat žákům naučit se nazpaměť ustálená spojení bez kontextu a bez znalosti sémantických restrikcí.

Je dobré si v hodině vyčlenit krátký čas na systematickou práci s idiomatikou. Osvědčilo se také, když si studenti vedou svůj vlastní frazeologický deník, do kterého si zapisují nová větná spojení, se kterými se setkali sami při četbě cizojazyčných textů, ale i textů ve své mateřštině. Vlastní bádání v této oblasti často přináší nevídané ovoce.

Jak bychom měli začít s výukou frazeologismů nám radí Soubstová. Abychom u studentů, kteří se poprvé setkávají ve své výuce s idiomatikou, se zpočátku zaměřili na receptivní osvojování. Jde o to, aby byli schopni rozpoznat frazeologismus a podle kontextu odhadnout jeho význam. V nejednoznačných případech můžeme studentům nabídnout možnosti, které napovídají, co by frazeologismus mohl znamenat. Srovnání s českým jazykem může být také obohacující. Studenti si všímají nejen rozdílnosti či shody v lexikálním základu idiomu, ale také rozdílů a shod v jeho užití. Mnoho frazeologismů nemá v češtině odpovídající ekvivalent, některé jich zase mohou mít několik v závislosti na stylové rovině. U pokročilých žáků se budeme věnovat nácviku správného použití idiomu v konkrétním kontextu, anebo ve vlastním ústním projevu (produktivní osvojování). Cvičení existuje nepřeberné množství.

Jak hodnotit znalost frazeologismů? Jak při ústním, tak písemném způsobu zkoušení bychom měli poskytnout žákům dostatečný kontext. Jedna část zkoušení může být zaměřena na rozpoznávání a interpretaci frazeologismů v kontextu, druhá část na doplnění odpovídajícího frazeologismu do daného kontextu. Konečným cílem frazeologismů není totiž jen znalost správné lexikální struktury frazeologismu, ale právě jeho užití v konkrétním kontextu. V každém případě zkusíme žáky jen z těch frazeologismů, které byly procvičeny.

Výuka frazeologismů byla v minulých letech v hodinách cizího jazyka opomíjena, anebo odsunuta na samý okraj zájmu. Pohled na idiomatiku se však postupem času mění a zájem začínají projevovat nejen učitelé, ale i žáci. (CIZÍ JAZYKY, roč. 43, 1999/2000: 40n)

3.Praktická část diplomové práce

V praktické části se zaměřím na principy Komenského v nábídku slovní zásoby. Prakticky připravím tři po sobě jdoucí vyučovací hodiny, které budou reflektovat zásady Komenského pro práci se slovní zásobou. Zpracuji a připravím názorné výukové podklady a vlastní návrh výukové sekvence. Přípravy ověřím ve výuce na Křesťanské základní škole a mateřské škole Jana Amose Komenského v Liberci, kde jsem v současné době zaměstnána jako třídní učitelka třetího ročníku. Na této základní škole mi byl dán prostor pro provedení a zároveň ověření experimentu, který vychází ze zásad nositele jména základní školy.

3.1Charakteristika školy a školského vzdělávacího programu

3.1.1Charakteristika školy

Křesťanská základní škola a mateřská škola J. A. Komenského v Liberci je plně organizovaná základní škola s devíti postupnými ročníky rozčleněnými na I. stupeň a II. stupeň s celkovým počtem 163 žáků v základní škole. Mateřská škola je umístěna v samostatné budově s plným zázemím pro 40 dětí.

Škola patřila ke dvěma školám v celé ČR, které byly zapojeny do pokusného ověřování domácího vzdělávání. Na základě získaných zkušeností bylo domácí vzdělávání zařazeno jako právní možnost plnění povinné školní docházky dle stanovených pravidel. V současné době je do individuálního vzdělávání zapojeno 24 žáků. V průběhu ověřování získala škola mnoho zkušeností jak z práce s dětmi

při individuálním působení, tak především z práce s rodiči a z jejich zapojení do vzdělávání dětí.

Křesťanská základní škola a mateřská škola J. A. Komenského je otevřenou školou pro všechny, kteří respektují zaměření a cíle školy. Cílem školy je poskytovat dětem kvalitní vzdělání založené na biblických principech. Činnost školy se odvíjí od křesťanského životního postoje a osobního vztahu k Bohu skrze Ježíše Krista. Všichni vyučující na škole jsou křesťané.

Škola byla založena Úzkou radou Jednoty bratrské a svou činnost zahájila dne 1. 9. 1992. Založení školy tak navázalo na historii Jednoty bratrské, která se nesmazatelným způsobem zapsala do českých dějin. Na konci 16. století byla v jejím prostředí přeložena a vydána Kralická bible, která přispěla k zachování českého jazyka. Neobyčejným mužem Jednoty bratrské byl J. A. Komenský, jehož vliv přesáhl hranice církve a národa. Jednota bratrská usilovala o rozvoj vzdělanosti zakládáním bratrských škol, které svým množstvím a kvalitou výrazně ovlivnily tehdejší společnost.

Naše škola v roce 1992 začínala s prvním a druhým ročníkem a jedním oddělením mateřské školy. Postupným nárůstem se stala plně organizovanou základní školou s devíti ročníky. Dnes chceme navázat na slavnou historii bratrských škol, kde vedle kvalitního vzdělání získali žáci i nasměrování pro kvalitní život, ve které jsou základem zdravé vztahy. Ke zkvalitňování vzdělávání našich žáků jsme sestavili Školní vzdělávací program, který nese název KOMPAS (tzn. Komunikace, porozumění a směr).

Vzhledem k rodinnému prostředí, relativně nízkému počtu žáků ve třídách a vstřícnému týmu učitelů vyhledávají školu rodiče, kterým záleží na kvalitním, ale pohodovém rozvoji jejich dítěte. Škola má také dlouholeté zkušenosti s integrací žáků se specifickými potřebami. Každý integrovaný žák má na základě doporučení PPP nebo SPC zpracován vlastní individuální vzdělávací plán, který je

pravidelně aktualizován v průběhu školního roku. Pro integrované žáky usilujeme o zajištění asistenta pedagoga.

V rámci projektu Comenius spolupracujeme se zahraničními školami. Jednou ze zajímavých aktivit jsou dny otevřených dveří, kdy je škola otevřená pro veřejnost a je možno strávit vyučovací hodinu s dětmi a pozorovat tak chod jak školy, tak jednotlivých tříd, tyto dny využívají nejen rodiče či prarodiče dětí, kteří již naši školu navštěvují, ale také rodiče dětí, kteří vybírají školu pro své děti. Mezi další aktivity naší školy patří účast na testování znalostí žáků (Kalibro, Cermat), setkávání rodičů integrovaných žáků s psychologem, program „Zdravé zuby“ a „Ajax“, které se týkají jen I. Stupně, kurz plavání žáků 2. a 3. ročníku, lyžařský výcvik v 7. ročníku, celoškolní setkání na sněhu „Den na horách“, škola v přírodě, školní ples, sportovní den, bohatá nabídka zájmových kroužků, veřejná vystoupení žáků, každoroční humanitární akce žáků i zaměstnanců, využívání keramické dílny, školní předmětové soutěže, účast v předmětových olympiádách, účast v dopravních, výtvarných, sportovních soutěžích, besedy s tematikou „Kriminalita mládeže“, „Návykové látky“, besedy z oblasti environmentální výchovy, divadelní a filmová představení, koncerty pro žáky, vycházky, exkurze a výlety.

Škola J. A. Komenského usiluje o co nejtěsnější spolupráci s rodiči. Rodiče jsou přijímáni jako partneři, kteří delegují učitelům část své zodpovědnosti za vzdělání a výchovu dětí. Pouze vzájemným sjednocením požadavků na vzdělání a výchovu můžeme naplnit poslání, které Bůh rodičům a učitelům dal.

Rodiče dostávají informace o výsledcích vzdělávání prostřednictvím žákovských knížek, na třídních schůzkách, konzultačních hodinách během odpoledne, při dnech otevřených dveří, případně telefonicky či osobně.

Od roku 2006 aktivně pracuje na škole Rada školy složená ze zástupců rodičů, zřizovatele a školy. V průběhu školního roku bylo provedeno nezávislé testování školy v rámci projektu Kalibro pod názvem Škola a já. Testování se zúčastnili

pedagogičtí pracovníci, rodiče a žáci školy. Byla testována spokojenost rodičů se školou, vztahy ve škole, výchova a vzdělávání. Všichni respondenti hodnotili testované oblasti jako nadprůměrné v porovnání s republikovým průměrem. Pro naši školu je velmi důležitá spokojenost rodičů a žáků.

3.1.2 Charakteristika školského vzdělávacího programu

Vzdělávací program je postaven na křesťanském světonázoru, otevřenosti a spolupráci. Orientuje se na žáka jako Boží stvoření a na jeho individuální potřeby. Podporuje efektivní profesní práci učitelů. Cílem vzdělávacího programu je připravit žáka na život, vybavit je klíčovými kompetencemi. Křesťanství ovlivňuje všechny komponenty tohoto programu. Snažíme se zprostředkovat žákům kvalitní vědomosti, jasnou orientaci ve světě, pevné postavení v životě. Vedeme děti k mravní čistotě, k tomu, aby byly schopné úspěšně řešit problémy a svobodně se rozhodovat. V průběhu docházky do školy dětem ukazujeme, jak vytvářet a udržet zdravé vztahy.

Školní vzdělávací program je materiál, na kterém je potřeba stále pracovat, dotvářet ho a upravovat. Školní vzdělávací program KOMPAS členíme do tří rovin – komunikace, porozumění a směr. Usilujeme o to být otevřenou a spolupracující školou pro veřejnost.

V první řadě jde o vzájemnou spolupráci a komunikaci s rodiči. Učitelé a rodiče jsou si partnery, kteří se vzájemně informují a podporují se ve svém snažení, domlouvají se. Při nezdaru hledají efektivnější cestu, při zdaru se ocení. Pro rodiče připravujeme pravidelné konzultace, třídní schůzky, společné akce, semináře pro rodiče, dětská představení apod. Jsme otevření pro naplňování potřeb našich žáků. Chceme, aby zažívali přijetí a objevovali svou hodnotu na základě křesťanských pravd. Ve škole funguje princip přijetí a odpuštění. Vnímáme, že každá lidská bytost je jedinečná. Učitelé působí na žákovu osobnost, které lépe rozumí, respektují jeho potřeby a maxima. Ve škole společně s dětmi

prožíváme pěkné chvíle na různých třídních i školních akcích (Spaní ve škole, školní výlety, exkurze, Dětský den apod.).

Dále spolupracujeme s Jednotou bratrskou v Liberci. Provázanost zajišťuje občanské sdružení Ámos, které poskytuje volno-časové aktivity nejen pro žáky v naší škole. V rámci projektu Comenius spolupracujeme se zahraničními školami. Naše škola je také součástí organizace křesťanských škol ACSI. Účastníme se seminářů a konferencí, jsme v úzkém a pravidelném spojení s představiteli této organizace.

Výborně se osvědčila spolupráce s Pedagogicko-psychologickou poradnou v Liberci, se speciálními pedagogickými centry, s Asociací školních a sportovních klubů AŠSK, Majákem (obecně prospěšná společnost pro preventivní pomoc mládeži), s Hasičským sborem Růžodol. Dalšími důležitými partnery jsou Magistrát města Liberce a Krajský úřad Libereckého kraje.

Cílem školního vzdělávacího programu rozumíme stanovení vzdělávacích cílů, zapojení žáka co nejaktivněji do procesu učení, ale zároveň porozumění a vychovávání lidské osobnosti ve směru křesťanství pro naplňování klíčových kompetencí (dovedností) - kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní. Biblické pravdy formují žakovu osobnost a zároveň mu umožňují lépe porozumět potřebě vzdělávat se.

Ve vzdělávacím procesu volíme nejvhodnější metody a formy. Rozvíjíme znalosti, dovednosti a schopnosti žáků. pomocí oblastí a oborů daných RVP ZV (Jazyk a jazyková výchova, Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Umění a kultura, Člověk a zdraví, Křesťanská výchova a Člověk a svět práce) a volitelných předmětů (Praktikum z matematiky, Praktikum z českého jazyka,

Dramatická výchova, Tvořivé psaní, Anglická konverzace, Informační a digitální technologie, Německý jazyk).

Sestavujeme integrační program pro nadané žáky i pro žáky s SPU založený na spolupráci s psychology, rodiči a učiteli. Od první třídy odstraňujeme nedostatky (řečové vady, specifické potřeby učení) individuálním přístupem k žákům a pomocí nápravných cvičení v součinnosti učitelů a rodičů.

Vzdělávání je založeno na Bibli, do vyučování v každém předmětu integrujeme biblické principy. Budujeme vztah k Bohu a vztahy mezi lidmi. Vedeme žáky k disciplinovanosti, zodpovědnosti a samostatnosti. Podporujeme tvořivost a iniciativu u každého žáka.

Jako důležitý bod vzdělávání vidíme správné nasměrování při volbě povolání, ke kterému žáky vedeme již od 1. ročníku. Ve škole se zaměřujeme na preventivní programy, které směřují žáky k pochopení nebezpečí, se kterým se mohou setkat. V tomto směru úzce spolupracují odborníci z Majáku o. s., výchovný poradce, třídní učitelé. Velkou váhu v preventivním programu přikládáme také k nabídce programů pro volný čas. Od roku 2005 působí při škole o. s. Ámos, které nabízí několik klubů pro naše žáky, ale také pro žáky z jiných škol.

Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti, proto důležitým bodem vzdělávání na naší škole je vybavit žáky souborem těchto kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti.

Klíčové kompetence nestojí vedle sebe izolovaně, různými způsoby se prolínají, mají nad předmětovou podobu a lze je získat vždy jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání. Zařazení jednotlivých kompetencí a zajištění rozvoje klíčových kompetencí v jednotlivých oborech je součástí charakteristiky vzdělávacího oboru.

Průřezová témata reprezentují ve vzdělávacím programu okruhy aktuálních problémů současného světa a jsou nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.

Tematické okruhy průřezových témat procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a umožňují propojení vzdělávacích oborů. Abychom této možnosti využili co možná nejlépe, nevytváříme pro průřezová témata samostatné vyučovací předměty, ale integrujeme je do jiných vyučovacích předmětů a realizujeme jejich obsah formou projektů, ve kterých musí žáci používat znalosti a dovednosti z různých vzdělávacích oborů. Zařazení jednotlivých tematických okruhů průřezových témat je součástí charakteristiky vzdělávacího oboru. Pro lepší orientaci uvádíme níže přehled všech průřezových témat a jejich tematických okruhů pro jednotlivé ročníky.

3.2Německý jazyk

Vzdělávací obor Německý jazyk řadíme na ZŠ Komenského v Liberci mezi doplňující vzdělávací obory. Tento obor je vedle práce s počítačem, dramatickým kroužkem aj. volitelný pro žáky 2. a 3. ročníku.

Důraz ve vzdělávacím předmětu Německý jazyk klademe na to, aby žáci byli schopni vést jednoduchou konverzaci v německém jazyce. Tomuto cíli je přizpůsobena slovní zásoba a odpovídající znalost základních gramatických vazeb. Žákům úmyslně vytváříme prostor, aby rozvíjeli myšlení v německém jazyce.

Dále vedeme žáky k tomu, aby se orientovali v jednoduchém textu, rozuměli slyšené promluvě, uměli přednést zprávu, dokázali vyplnit formulář a využívali slovníky.

Volitelný předmět Německý jazyk je vyučován v 2. a 3. ročníku jako volitelný předmět, a to vždy s jednohodinovou týdenní dotací.

Zásadní výchovné a vzdělávací postupy Německého jazyka směřují k utváření klíčových kompetencí, jmenovitě kompetence k učení, kompetence k řešení problému, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní. Naše škola nabízí aktivizační metody, které vedou k samostatné práci s dvojjazycznými slovníky. Vytváříme pro žáky dostatek komunikačních příležitostí pro používání německého jazyka. Vedeme žáky k porovnávání stavby německého, anglického a českého jazyka, vyhledáváme shody a odlišnosti. Předkládáme konkrétní situace, k jejichž zvládnutí je nezbytné použití německého jazyka. Děti dostávají možnost porozumět německy vedenému rozhovoru a německy psaným jednoduchým textům. Vedeme je k tomu, aby se nebáli používat i nedokonale zvládnutý cizí jazyk.

Navozujeme dostatek situací, které povedou k uvědomění si společných rysů lidí z různého jazykového prostředí. Vytváříme situace, ve kterých si budou uvědomovat potřebu vzájemného respektu a pomoci mezi lidmi z různého kulturního prostředí.

Seznamujeme žáky s reáliemi německy mluvících zemí, porovnáváme kulturu, zvyky apod. Vedeme děti k uvědomělému a správnému používání studijních materiálů a jazykových příruček pro samostatné studium.

3.3 Očekávané výstupy vzdělávacího oboru

Po absolvování předmětu je žák schopen vyslovovat a číst foneticky správně v přiměřeném rozsahu slovní zásoby, rozumět jednoduchým pokynům a větám a adekvátně na ně reagovat.

Měl by být schopen rozlišovat grafickou a mluvenou podobu slov v přiměřeném rozsahu slovní zásoby, rozumět pomalé a pečlivě vyslovované konverzaci dvou osob na své úrovni, používat abecední slovník učebnice a ovládat probrané gramatické učivo na úrovni pamětně osvojených frází.

RECEPTIVNÍ, PRODUKTIVNÍ A INTERAKTIVNÍ ŘEČOVÉ DOVEDNOSTI	
výstupy	učivo
Vybaví si slovní zásobu v daných okruzích	Rodina, domov Základní potraviny Volný čas Barvy
Pozdraví, poděkuje	Číslice 0-12 Pozdrav Poděkování
Rozumí jednoduchým pokynům ve třídě	Pokyny ve třídě Adresa
Napiše krátká sdělení	Blahopřání Německá abeceda Věta jednoduchá
Utvorí větu jednoduchou, zápor a otázku	Otázka, zápor u slovesa být Člen určitý a neurčitý
Orientuje se a používá slovníček v učebnici	Slovní zásoba učebnice

Tabulka 1: Receptivní, produktivní a interaktivní řečové dovednosti

3.4 Přípravy na vyučovací hodiny

Ve svých přípravách na vyučovací hodiny německého jazyka bych se chtěla především zaměřit na stále živé myšlenky, myšlenky z 17. století, myšlenky učitele národů Jana Amose Komenského, které publikoval ve svém díle Nejnovější metoda jazyků. Také bych chtěla využít pomůcek, které nám v dnešní době mohou během výuky sloužit, zvyšovat zájem a pozornost u dětí a hlavně povedou k co nejsnadnějšímu osvojování nové slovní zásoby.

3.4.1 Příprava na hodinu německého jazyka

V přípravě úloh a cvičení vycházím primárně z Komenského zásady: *“Všeho se zmocňovat tolika smysly, kolika je to možno. Pomocí vlastním viděním, hmatem, ochutnáváním, čicháním a slyšením.”* (J. A. KOMENSKÝ 1964: 176) Uvedená zásada respektuje dnešní princip názornosti. V přímé návaznosti na ni uvádí Komenský, *„Dětský věk nechť je vzdělán jen tím, co podávají smysly.“* (J. A. KOMENSKÝ 1964: 197) Věková přiměřenost, adekvátnost zvolených témat a metodických postupů, i tyto otázky by měla má příprava dle Komenského zohledňovat. V dnešních dnech je na počátek každé vyučovací hodiny stavěna snaha podnítit zájem dětí o předmět, obsah výuky i její praktické uplatnění v životě. V mém pojetí je motivace společným jmenovatelem celého mého experimentu a vychází opět z Komenského poznámky, který radí učitel: *„Přístup k učení jen tehdy, byla-li u žáka náležitě podnícena chuť k učení“* (J. A. KOMENSKÝ 1964: 158).

Ve své přípravě se budu snažit při seznámení se s novou slovní zásobou zapojit co nejvíce našich smyslů, budu děti motivovat vhodnou metodou učení. Vytvořím pro žáky přitažlivé vyučování, když sami mohou pracovat, sledovat, pohybovat se a tvořit. Jak je již potvrzeno, člověk si pamatuje 50% z toho, co slyší a vidí, a 90% z toho, co si sám vyzkouší, při čemž zapojuje co nejvíce smyslů. Přípravu na vyučování, v němž se budeme věnovat osvojování nové slovní zásoby, se budu snažit postavit tak, aby byli žáci motivováni a zaujati. Budu se snažit vytvořit takové podmínky, aby děti měly možnost se s novou slovní zásobou seznámit pomocí zapojení všech svých smyslů. Ve vyučování bych žákům chtěla nabídnout maximální možnost si slovní zásobu zapamatovat, odposlechnout a foneticky správně osvojit.

Pro přehlednost uvádím formalizovanou podobu přípravy tak, jak ji běžně vytvářím na každou vyučovací hodinu, následně pak za každý metodický krok připojuji komentář.

3.4.1.1 Formalizovaná příprava na 1. vyučovací hodinu

Téma hodiny: byt (die Wohnung)

Cíle hodiny: Komunikativní- Rozvoj řízeného ústního projevu.

Jazykový - Rozšíření slovní zásoby k tématu die Wohnung.

1. Úvod hodiny : „*Dobrý den děti, dnešním tématem jsou barvy*“. („*Guten Tag Kinder, das heutige Thema ist Die Wohnung.*“)

2. Navození na slovní zásobu místností

- Kdo najde mezi slovíčky na tabuli, co znamená die Wohnung? - byt

Obr. 1: Prázdný byt

- Učitel žákům ukáže obrázek prázdné místnosti a poví: „ To je místnost.“ („ Das ist ein Zimmer.“)
- „*Jaké máme doma místnosti?*“(„*Welche Zimmer haben wir in der Wohnung?*“) Děti jmenují, jaké místnosti doma máme, a učitel vyzdvihne obrázek, pojmenuje ho např.: „*To je koupelna.*“ („*Das ist das Badezimmer.*“) a nalepí ho na tabuli pomocí lepicí hmoty.

- Postupně místnosti vylepujeme na tabuli, když už máme vylepené všechny obrázky, přilepujeme názvy místností, žáci po učiteli opakují (nejprve jednotlivci a následně všichni)

Obr. 2: Místnosti v bytě

- po vylepení základních místností procvičujeme výslovnost, učitel ukazuje ukazovátkem na obrázky a děti čtou názvy místností, zrychlujeme, střídají se „holky a kluci“.
- opět procvičujeme výslovnost, když pokládá učitel otázku „**Co je to?**“ („**Was ist das?**“). A ukazuje na jednotlivé obrázky. Děti odpovídají celou větou : „**To je....**“ („**Das ist.....**“). Obměnou je: „**Jaká je tvá oblíbená místnost?**“ („**Wie ist dein Lieblingszimmer?**“)

3.Poslechové cvičení

Děti dostanou pracovní list, který si prohlédnou a vidí, že budou dopisovat místnosti podle zvuku z nahrávky, které jim učitel pouští postupně za sebou, interval odpovídá času zápisu dané místnosti. V tuto chvíli poprvé zapisují novou slovní zásobu. Při této činnosti využíváme sluchu, jemné motoriky a zraku. Před sebou máme neustále barevné obrázky s popisky.

- „**Napiš, jakou místnost slyšíš?**“ („**Schrieb, welche Zimmer hörst du?**“)

Ich höre

- 1 Das ist
- 2 Das ist
- 3 Das ist
- 4 Das ist
- 5 Das ist
- 6 Das ist
- 7 Das ist

•Po dokončení cvičení zkontrolujeme.

4. Samostatná práce

schlafen

+ das Zimmer = _____ = _____

baden

+ das Zimmer = _____ = _____

das Kind

+ das Zimmer = _____ = _____

wohnen

+ das Zimmer = _____ = _____

Žáci na tomto cvičení vidí, že některé místnosti se skládají ze dvou slov, kdy nově vzniklé podstatné jméno nese člen posledního slova. Mělo by dojít k uvědomění si, že všechna nově vzniklá slova končí *-zimmer* a mají člen *das*. Žáky by měly motivovat obrázky, které napovídají, z jakého slova se nová slova utvářejí. Jelikož ale obrázek nemusí evokovat přesné slovíčko, mohou si žáci

vypomoci překladovým slovníčkem, který mají na listu, slovíčka mají seřazená abecedně. Úkolem žáků je napsat na první volnou linku slovíčko, které vzniklo složením dvou slov a na druhou volnou linku mají napsat český překlad.

5.Cvičení pro rychlé žáky

wohnen - en + das Zimmer =
das Kind + er + das Zimmer =
baden - n + das Zimmer =
schlafen - en + das Zimmer =

Toto cvičení je rébus, kdy rychlí žáci mohou pracovat, když jejich pomalejší spolužáci ještě pracují. Takováto cvičení jsou velice vhodná, jelikož někteří žáci mohou být pomalejší v psaní, uvažování nebo orientaci se v práci. Při výskytu poruchy pozornosti, se děti v tempu práce rozcházejí velice často a proto je cvičení navíc pro rychlejší děti velmi vhodné. Rychlé děti pak nemají volnou chvíli. Snažíme se využívat efektivně celou vyučovací jednotku.

6. Do výuky zařadíme frazeologii .

Na tabuli je napsán frazém „*Být u tety Majerové*“ („*Bei Tante Meier sein*“), žáci ho dostanou také předtištěné i s pomocným slovníčkem nových sloves a hádají, co asi tento frazém znamená, dostanou na výběr ze tří možností. Správnou odpověď zakroužkují. Možnosti čteme a překládáme. Žáci hlasují pro jednotlivé možnosti. Myslím si, že tento frazém se stane mezi dětmi oblíbený ve chvíli, kdy zjistí, že znamená „*být na WC*“.

• „*Co myslíš, jaká odpověď je správná?*“ („*Was meinst du, welche Antwort ist richtig?*“)

Was ist das „Bei Tante Meier sein“?

- A) Im Besuch sein.
- B) In der Küche sein.
- C) Auf der Toilette sein.

Pomocný slovníček:

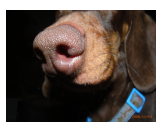
Der Besuch...návštěva

der Toilette....WC

sein....být

7. Cvičení se zapojením čichu

J. A. Komenský tolikrát zmiňuje ve svých spisech důležitost zapojení co nejvíce smyslů. Přemýšlela jsem nad tím, jak by bylo možné zapojit čich i při výuce slovní zásoby, která se netýká přímo věcí, které by byly aromatické. A nápady přicházejí, jen je potřeba kreativního myšlení. Pokud povedeme děti tímto směrem, budou jistě všemi smysly vnímat celý svět kolem sebe.

Was riechst du

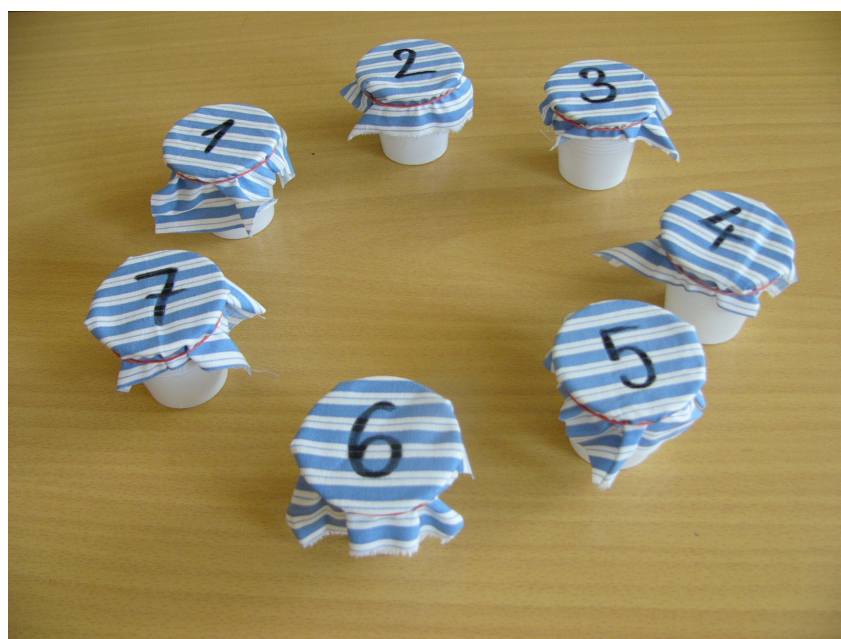
das Aroma

- 1 Das ist**
- 2 Das ist**
- 3 Das ist**
- 4 Das ist**
- 5 Das ist**
- 6 Das ist**
- 7 Das ist**

Das Zimmer

- das Wohnzimmer**
- die Küche**
- das WC**
- das Kinderzimmer**
- die Garage**
- das Badezimmer**
- das Schlafzimmer**

Učitel si připraví do neprůhledných lahviček či kelímků aromatické látky, pod jejichž vůněmi si žák může vybavit určitou místnost. Lahvičky jsou očíslované. Žáci obdrží pracovní listy, kde vidí, že budou spojovat jednotlivou vůni s místností. Vůně v nás velice často evokuje pocity, vzpomínky na určité místo a zde to využijeme s místnostmi v bytě. Žáci přistupují k jednotlivým lahvičkám, přivoní a učitel se ho zeptá: „*To je vůně číslo jedna, jaký pokoj cítíš?*“ („*Das ist ein Aroma Nummer eins, welches Zimmer riechst du?*“), vrátí se ke své lavici, a spojí číslo s místností, která mu nejvíce připomíná danou vůni. Vůně seřadíme podle síly, jemné vůně na začátek. (skořice – kuchyň, dětská žvýkačka – dětský pokoj, tekuté mýdlo – koupelna, aviváž – ložnice, savo – WC, benzín – garáž, vonná tyčinka – obývací pokoj)

Obr. 3: Připravené kelímky k čichovému cvičení

Obr. 4: Cvičení se zapojením čichu

8. Cvičení v malých skupinkách na ústní či písemné procvičení nové slovní zásoby.

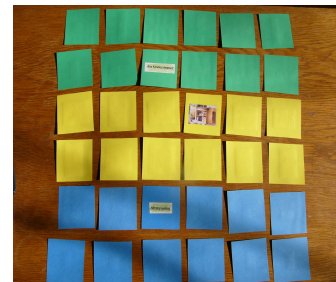
- Žáci se rozdělí do skupinek maximálně po třech žácích a střídají se na stanovištích, kde je: 1. pexeso, 2. logico, 3. popisování místností půdorysného plánu bytu a následně skupinka žáků zakreslí vlastní vymyšlený půdorysný plán bytu, 4. hra, kdy házíme kostkami s čísly 1-12, padlé číslo nacházíme u obrázku věci, která se může nacházet v některé z místností, žák musí pojmenovat místnost, kde se daná věc může nacházet.

Obr. 5: Pexeso

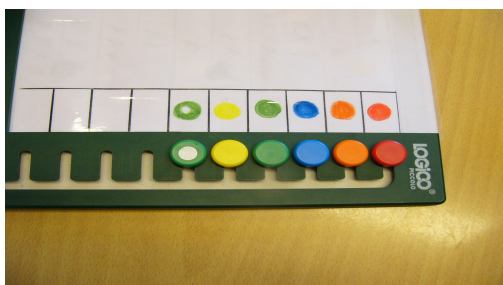
Obr. 6: Pexeso

Obr. 7: Pexeso

Obr. 8: Logico

Obr. 10: Logico

Obr. 9: Logico

9. Zápis slovní zásoby

Jelikož se v našem případě jedná o mladší žáky, vedeme s nimi slovníček velikosti A6. K této nové slovní zásobě si zapíšeme nadpis tématu „*byt*“ („*die Wohnung*“) a pod sebe si zapíšeme místnosti v libovolném pořadí, opisujeme je z obrázků a jejich popisků z tabule. Slovíčka si však nezapíšeme jen překladově, ale doplníme si je malým obrázkem. Pod slovíčka si zapíšeme i nový frazém. Slovíčka, která jsou se členem „*das*“ zapisujeme zeleně, „*die*“ zapisujeme červeně a „*der*“ modře.

Obr. 11: Hra s kostkami

Obr. 12: Hra s kostkami

3.4.1.2 Formalizovaná příprava na 2. vyučovací hodinu

V mé druhé přípravě na následující hodinu s tématem „barvy“ bych se během výuky chtěla zaměřit na činnostní učení, spolupráci mezi dětmi a práci s didaktickou hrou. Budu se snažit volit vhodné způsoby, které povedou děti k vlastní organizaci a systematickosti ve vlastním učení. Volím záměrně tvůrčí činnosti, kdy je potřeba, aby se žáci ochotně projevili a byli tvůrčí. Touto formou bychom rozvíjeli u žáků kompetenci k učení, ke které se vyjadřuje také J. A. Komenský slovy: „*Dáš-li žákovi něco udělat, povzbudíš ho, brzy upoutáš jeho mysl, aby se upjala na tvůj předmět. Je přirozené, že ten, kdo se nese nebo veze, nedává pozor na cestu, kdežto ten, kdo sám musí jít, rozhlíží se tu, aby*

nespadl, tu aby nezabloudil.“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 159) Opět se činnosti v naší hodině týkají učení, při němž zapojíme více smyslů, kdy děti často mají pocit, že si hrají. Ze zkušenosti již vím, že děti takto pracují velice rádi, s maximálním nasazením. Pokud do vyučování zařadíme hru, manuální činnost, obrázky a netradiční pomůcky, jako je např. meotar, každý zbystří a zapojují se většinou opravdu všichni. Dětský věk je časem, kdy úžasně funguje paměť a chuť objevovat a zkoušet nové, proto další zásada Komenského zní: *„Necht' se dětský věk cvičí především takovým učením, jehož použití je věci paměti. Takového rázu je studium jazyků, hudba, aritmetika, zeměpis a celý soubor nauk. Necht' je tedy celý chlapecký věk řízen spíše příklady než poučkami.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 198) Během této vyučovací hodiny rozvíjíme též kompetenci sociální a personální, učíme se pracovat ve skupinách, umět přijmout vedoucího ze svých vrstevníků a pro úspěch spolupracovat.

Téma hodiny: barvy (die Farben)

Cíle hodiny: komunikativní: Rozvoj řízeného ústního projevu

jazykový: Rozšíření slovní zásoby k tématu die Farben

1. Úvod hodiny:

- **„Dobry den deti, dnešním tématem jsou barvy.“ („Guten Tag Kinder, das heutige Thema ist Die Farben.“)**
- Učitel drží v ruce nápis „barvy“ (die Farben) a ukazuje ho dětem.
- Učitel otevře tabuli, kde jsou připravené obrázky s větami a barvami a nápis „die Farben“ nalepí nad cvičení.

Obr. 13: Obrázky, věty a barvy

Obr. 14: Barvy správně přiřazené

- Při každém přiřazení správné barvy přečte žák celou větu, následně několikrát přečte jednotlivce, poté celá řada a na závěr celý kolektiv.
- Po poslední barvě procvičujeme výslovnost nové slovní zásoby tak, že učitel ukazuje barvy v různém pořadí za sebou a děti vyvolává, závěrem procvičujeme sborově.

2. Didaktická hra

- rozdělíme se do 3 skupin, podle toho, jak sedíme v lavicích po řadách, každá skupina dostane své číslo a kapitán skupiny, kterého předem zvolí učitel, obdrží obálku s barevnými kartičkami, na nichž jsou napsaná písmena. Úkolem skupiny je, co nejrychleji poskládat správně názvy barev. Při této činnosti mají stále možnost nahlédnout na tabuli na názvy barev. Skupina, která srovná názvy všech barev, se posadí do

lavic a čeká, hlásí se kapitán skupiny. Když už doskládají všichni, učitel vyzve kapitány, aby šli zkontrolovat správnost slov. Počítáme body správných slov a vítězná skupina obdrží malou odměnu. Závěrem této hry čteme skupinově nejprve názvy barev a následně celé věty z tabule.

Obr. 15: Skládání názvů barev

Obr. 16: Písmenka

Obr. 17: Skládání názvů barev

Obr. 19: Skládání názvů barev

Obr. 18: Seřazené barvy

3. Didaktická hra

Stojíme ve dvou zástupech (holky, kluci) a učitel před třídou zvedá barevné karty. První žáci mají za úkol vyslovit název barvy, rychlejší žák získává pro svoji skupinu bod. Pro vítězné družstvo je připravena malá odměna.

4. Otázka a odpověď „had“ („die Schlange“)

- „*Jaká je tvá oblíbená barva?*“ („*Wie ist deine Lieblingsfarbe?*“)

Učitel položí tuto otázku žákovi v první lavici, žák odpoví a následně se otáčí ke svému spolužákovi a pokládá mu tutéž otázku. Stejným způsobem se pokračuje, až odpoví poslední žák, otázky kolují v řadě za sebou. Učitel může připisovat čárky k barvám, které jsou oblíbené a následně vyhlásíme nejvíce oblíbenou barvu naší skupiny.

5. Německý jazykolam

- „*Blaukraut bleibt Blaukreit und Braukleid bleibt Braukleid.*“ (Modré zelí zůstává modrým zelím a šat nevěsty zůstává šatem nevěsty.)

„Blaukraut bleibt Blaukreit und Braukleid bleibt Braukleid.“

Übersetz(přelož):

Der Wortschatz:

das Kraut - zelí

bleiben - zůstat

die Braut - nevěsta

das Kleid - šaty

Děti nejprve vidí jazykolam napsaný na tabuli a slyší správnou výslovnost, když čte říkanku učitel, následně dostanou napsaný jazykolam na listu s pomocným slovníčkem a snaží se říkanku přeložit a zapsat význam jazykolamu. Poté se ho snaží říci žáci bez chyby. Mohou si ho procvičit ve dvojicích navzájem (jeden říká, druhý poslouchá).

6. Procvičování hmatem

Děti modelují názvy barev z modelíny na podložku, kdy název barvy a barva modelíny odpovídají. Po ukončení modelovacích prací utvoří dvojce, jeden z dvojce si zaváže oči a druhý ho vodí k jednotlivým podložkám, kde si žák se zavázanýma očima hmatem přečte název barvy, poví ho německy a také česky. Až obejde všechna stanoviště, spolužáci se ve dvojicích prostřídají. Pokud neví správný překlad slovíčka, smí nahlédnout na barvu a ve dvojici se střídají.

Tato činnost byla velice motivující, děti si při ní rozvíjely jemnou motoriku, učily se barvy, spolupracovali ve dvojicích, čímž rozvíjeli kompetenci jak k učení, tak kompetenci pracovní a sociální. Měly příležitost vcítit se do role nevidomých spoluobčanů, okusit náročnost pohybu a potřebu mít někoho vedle sebe. Tato činnost byla zvýšila soustředění a zájem.

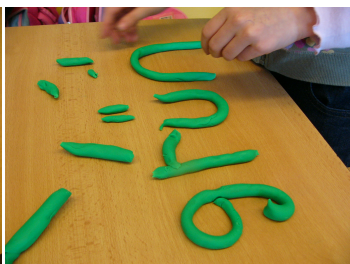
Obr. 20: Modelování

Obr. 21: Modelování

Obr. 22: Modelování

Obr. 23: Modelování

Obr. 24: Modelování

Obr. 25: Čtení slov pomocí hmatu

Obr. 26: Čtení slov pomocí hmatu

7. Popisujeme předměty

- Popisujeme barevné kartičky názvem barvy, kterou kartičky mají a lepíme je pomocí lepicí hmoty na předměty ve třídě, které jsou stejné barvy jako kartička. Dětem ukážeme na příkladu, co mají dělat, na tuto činnost je omezíme časem (3 minuty). Tyto vylepené kartičky si ve třídě můžeme nechat vylepené po neurčitou dobu, pokud nebudou díky dětské vynalézavosti na nevhodném místě.

Obr. 27: Lepení
kartiček s názvem
barvy

Obr. 28: Lepení
kartiček s názvem
barvy

Obr. 29: Lepení
kartiček s názvem
barvy

8. didaktická hra „Kompott“ (Das Kompott)

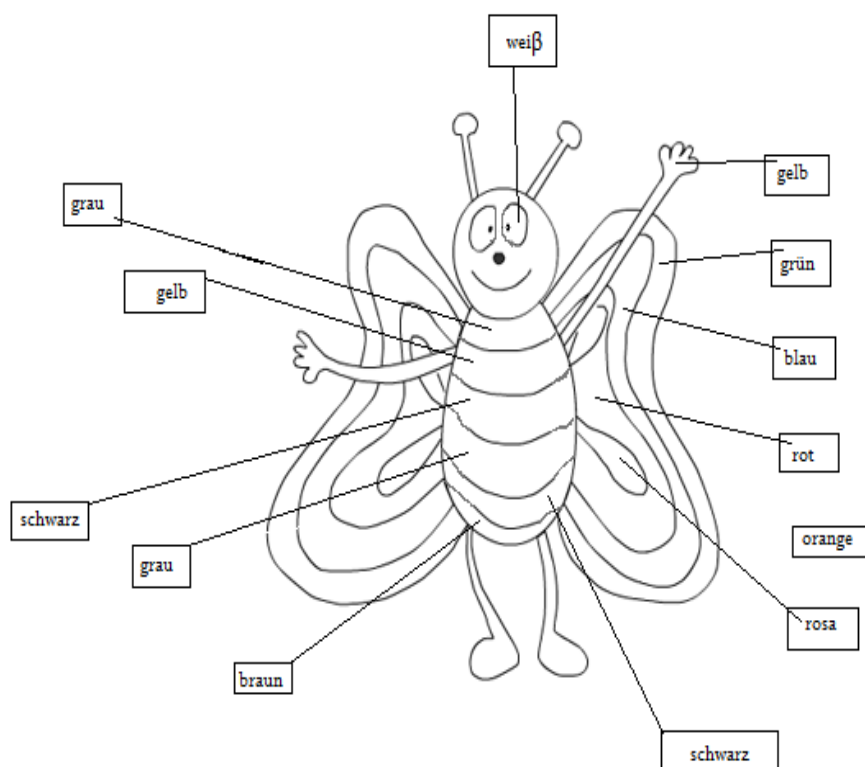
- Tuto hru hrajeme, pokud nám zbude čas v hodině. Sedíme v kruhu a učitel rozdává slovně dětem barvy a sobě též. Stojí v kruhu a řekne název nějaké barvy „rot“ všichni, kteří mají červenou si musejí v kruhu přesednout a vyměnit si s někým místo, to je příležitost pro toho, kdo stojí v kruhu, aby zasedl někomu místo. Uprostřed stojí žák a říká název barvy, nebo může využít slova „das Kompott“, to znamená, že si musí přesednout úplně všichni.

Zápis nové slovní zásoby

- Při zápisu barev neužíváme překladu, ale zapíšeme si jen německé výrazy barvou, která odpovídá slovíčku. Barevný nadpis „die Farben“ také nemusejí překládat. Mohou si připsat frazémy, nebo jazykolam.

10. Domácí úkol

- Děti dostanou domácí úkol na procvičení slovní zásoby k tématu barvy. Vybarvit obrázek, v němž od částí obrázku vede šipka k rámečku. U rámečku je připsaná německy barva, jakou mají použít na vybarvení dané části.

Obr. 30: Obrázek pro vybarvení částí danými barvami

11. Závěr a hodnocení vyučovací hodiny

- „*Umiš už německy barvy?*“ („*Kennst du schon die Farben auf Deutsch?*“) Děti odpoví gestem, které je pro ně již známé (palec nahoru = ano (ja), palec dolů= ne (nein), palec vodorovně = ještě si nejsem úplně jistý (ich bin mir noch nicht sicher)).

3.4.1.3 Formalizovaná příprava na 3. vyučovací hodinu

Cílem třetí vyučovací hodiny je propojit osvojené učivo systematicky do souvislosti. Během hodiny by žák mohl být schopen vidět smysl učení, pokrok ve svém osvojování slovní zásoby, samostatně by mohl pozorovat a experimentovat s novými poznatky, kriticky schopen posoudit závěry pro využití nově získaného v budoucnosti. Poznat by mohl smysl učení, posoudit pak svůj pokrok či problémy bránící učení. K systematickému vedení ve vyučování se přiklání i Komenský, který zdůrazňuje, že: „*Správně hovořit o věci správně srovnané s jejím vzorem je dokončení soudu. Chceme-li po žácích, aby věci jen nechápali, ale o věcech i soudili, musíme je seznámit se vzory věcí a navyknout je provádět podle nich všechno, cokoli toho druhu se mu naskytne.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 182). V přípravách se snažím vyhledávat souvislosti a přirozenou návaznost, kde čerpám z rad „*učitele národů*“: „*Necht' je ustavičná souvislost mezi vším, čemu se má vyučovat.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 166)

Téma hodiny: nábytek (die Möbel)

Cíle hodiny: Komunikativní: - Rozvoj písemného projevu

Jazykový - Rozšíření slovní zásoby k tématu die Möbel

1.Úvod hodiny:

- „*Dobrý den děti, naše dnešní téma je nábytek.*“ („*Guten Tag Kinder, das heutige Thema ist Die Möbel.*“)

2. Opakování barev formou otázek „had“

- „*Jaká je tvá oblíbená barva?*“ („*Wie ist deine Lieblingsfarbe?*“)
- „*Jakou barvu má žába?*“ („*Welche Farbe hat der Frosch?*“) Při opakování užíváme obrázků z předchozí vyučovací hodiny.

3. Opakování místností

- „*Jaké místnosti máme v bytě?*“ („*Welche Zimmern haben wir in der Wohnung?*“)

- Žáci jmenují místnosti a učitel je vylepuje na tabuli.

Vedem žáky během opakování, aby se vyjadřovali celou větou. Vylepíme tedy zmíněnou místnost a znovu se ptáme žáků: „*Co je na obrátku?*“ („*Was ist auf dem Bild?*“).

Obr. 31: Vylepené obrázky místností na tabuli

3. Seznámení s novou slovní zásobou s využitím již známé slovní zásoby

- Na tabuli již máme vylepené známé obrázky s místnostmi, učitel následně ukáže obrázek nábytku a ptá se: „*Kde to je?*“ („*Wo ist es?*“) „*Může to být v prvním pokoji?*“ („*Kann es im Badezimmer sein?*“) Žáci odpovídají „*ano*“ („*ja*“) či „*ne*“ („*nein*“). Děti se učí tvořit věty: „*Tohle je v obývací.*“ („*Es ist im Wohnzimmer.*“) Obrázky nábytku či doplňku bytu
- vylepujeme pod danou místnost, v níž se může nacházet.

Obr. 32: Pod místnosti lepíme správný nábytek

Obr. 33: Obrázky nábytku

- S pojmenováním nové slovní zásoby se seznámíme pomocí hádanky. Was ist das die Lampe? Die Lampe ist rot und orange und ist im Schlafzimmer. Někdo s dětí přistoupí k tabuli, ukáže na lampu a řekne „Das ist die Lampe“. Následně po každé hádance přilepíme slovíčko k obrázku. Opět využíváme barev, když pro slovíčka rodu ženského použijeme barvu červenou, pro rod střední zelenou a pro rod mužský použijeme modrou. Děti si již automaticky pojí barvu karet se členy slovíček. Po vylepení každé karty se slovíčkem procvičujeme výslovnost.

Obr. 34: Přiřazení nových slovíček k nábytku a doplňkům

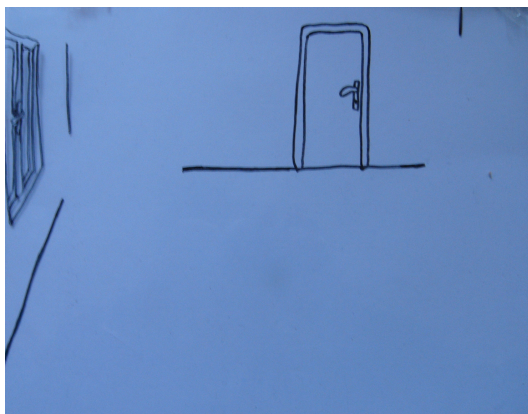
4. Didaktická hra „domino“

- Ve skupinkách po třech hrajeme domino na procvičení nové slovní zásoby.

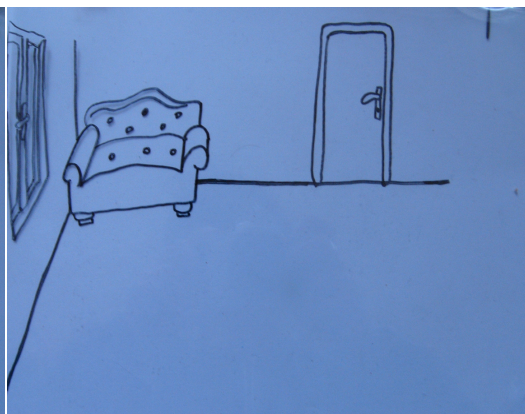
Během této hry, kdy každé dítě ve skupince obdrží stejný počet kartiček a položením základní karty učitelem se hra zahájí. Žáci si rozloží své karty a postupně se hlásí a přidávají vždy kartu, kterou lze přiložit libovolným směrem. Po přiložení karty vysloví poslední slovíčko, či název obrázku, které jsou na nově přiložené kartě.

6. Procvičování pomocí meotaru

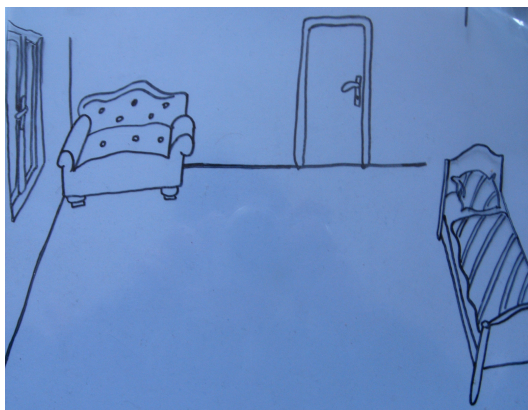
Využijeme-li meotaru v hodině, opět to zvýší zájem u dětí, jelikož s touto pomůckou nepracujeme pravidelně. Nevyužijeme jen jedné folie, ale folie, ke které jsou přichyceny lepící páskou další folie, které se postupně přidávají k obrázku. Na hlavní folii máme překreslený prázdný pokoj, na dalších foliích vždy nakreslen nábytek, který se postupně přidává do obrázku. Děti netrpělivě čekají, co se na obrázku ještě objeví. Učitel postupně komentuje: **„To je můj dětský pokoj, v pokoji mám koberec, to je můj koberec.“** („Das ist mein Kinderzimmer, im Kinderzimmer habe ich ein Teppich, das ist mein Teppich.“)

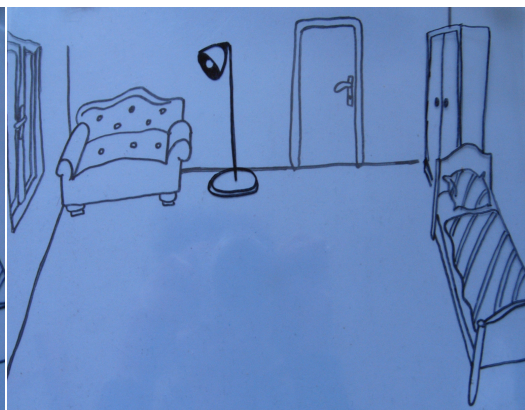
Obr. 37: Fólie č. 1 k meotaru

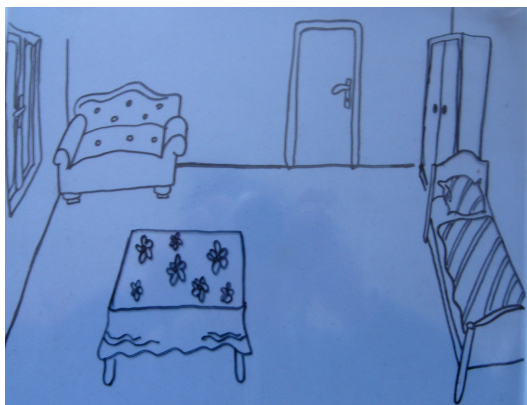
Obr. 38: Fólie č. 2 k meotaru

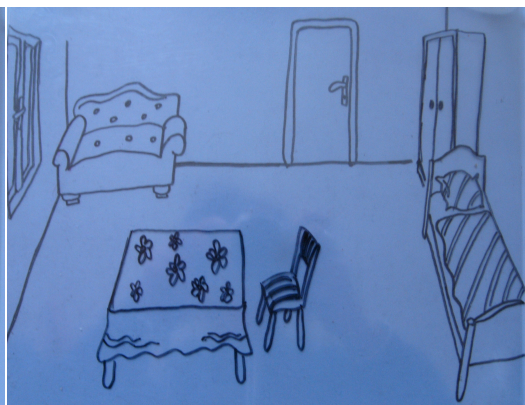
Obr. 39: Fólie č. 3 k meotaru

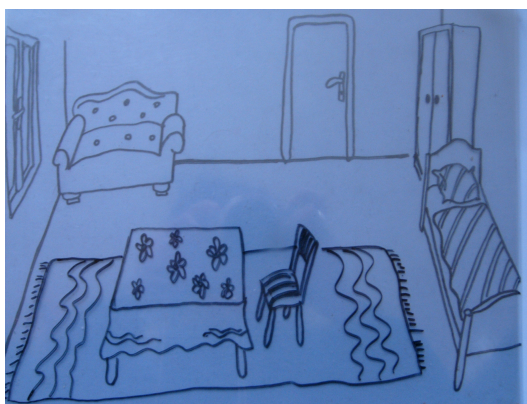
Obr. 40: Fólie č. 4 k meotaru

Obr. 41: Fólie č. 5 k meotaru

Obr. 42: Fólie č. 6 k meotaru

Obr. 43: Fólie č. 7 k meotaru

7. Vyprávění o svém pokoji s obrázkem a popiskem

Než dětem zadáme práci, ukážeme jim, jak by to celé mělo vypadat, aby měly vzor. Ukážeme jim obrázek dětského pokojíčku, můžeme ho vylepit na tabuli, aby si ho mohly prohlížet během popisu. Popis pokojíčku jim čteme a děti mohou porovnat, zda popis obrázku odpovídá. Tento vzor však schováme, když děti začínají samostatně pracovat.

Obr. 44: Můj pokojíček

- „*Nakresli svůj dětský pokoj.*“ („*Mal und beschrieb dein Kinderzimmer.*“)
- „*Popiš, co v pokoji máš a jaké je to barvy.*“ („*Schrieb, was hast du im Kinderzimmer und welche Farbe hat es.*“)

Při této závěrečné činnosti se zaměříme na to, aby se děti snažily využít naučené slovní zásoby v produktivní dovednosti. Závěrem vyučovací hodiny učitel vylepí obrázky pokojíčků na tabuli, každý obrázek s dětským pokojem dostane své číslo. Žáci chodí jednotlivě k tabuli a čtou své popisy, ostatní poslouchají a podle popisu hádají, který z obrázků na tabuli patří k tomuto popisu.

8. Závěr a hodnocení vyučovací hodiny

Na závěr hodiny hodnotíme osvojení slovní zásoby za poslední tři vyučovací hodiny, děti ukazují známým gestem s použitím palce, jak se samy hodnotí. Hodnocení je důležité i pro učitele, který má ihned zpětnou vazbu, vidí reakce dětí, kdy jistě ukazují, že téma ovládají, nebo váhají, co mají ukázat, a jsou si ještě nejistí ve svých znalostech. Ty žáky může učitel povzbudit k procvičování.

- „Znáš už místnosti?“ („Kennst du schon die Zimmern?“)
- „Znáš už nábytek?“ („Kennst du schon die Möbel?“)
- „Znáš už barvy?“ („Kennst du schon die Farben?“)
- „Umíš už popsat svůj dětský pokoj?“ („Kennst du schon dein Kinderzimmer beschreiben?“)

4. Závěr

V diplomové práci jsem se zabývala výukou cizojazyčné slovní zásoby za Jana Amose Komenského a dnes. Zásady J. A. Komenského jsem se pokusila uchopit, využít a zaměřit se na ně ve výuce německého jazyka u dětí z prvního stupně na Křesťanské základní škole a mateřské škole J. A. Komenského.

Nejprve jsem se seznámila s životem českého učitele národů, který byl z prvních, kdo se pokoušeli o klasifikaci věd a o soubornou soustavu lidského myšlení a vědění. V odborné literatuře jsem vyhledávala informace, které pramenili právě ze znalostí J. A. Komenského a vztahovaly se právě k výuce cizích jazyků nebo výuce jako takové. Další mé kroky vedly k dnešním didaktikům, pedagogům a lingvodidaktikům, kteří se též zabývají výukou a didaktikou cizích jazyků. V tomto bodě jsem porovnávala hlavní myšlenky J. A. Komenského a dnešních didaktiků, kdy přicházelo potvrzení, že většina myšlenek pramení právě již v didaktických zásadách, radách a metodických postupech J. A. Komenského. Během tohoto zkoumání jsem dohledávala a porovnávala metodické postupy pro osvojení slovní zásoby, na čemž jsem následně stavěla svoji praktickou část.

V praktické části se věnuji popisu Křesťanské základní školy a mateřské školy J. A. Komenského, kde jsem dostala prostor pro ověření experimentu ve výuce německého jazyka, která probíhá na prvním stupni pro děti druhého a třetího ročníku formou volitelného předmětu. Při tomto experimentu mi bylo velkou výhodou, že děti, které tuto výuku podstupují, znám již z jednoročního úvazku s touto školou, jelikož jsem třídní učitelkou na této škole, a to právě ve třetím ročníku. Prakticky jsem zpracovala tři po sobě jdoucí vyučovací hodiny v předmětu německého jazyka, které reflektují zásady Komenského. Experiment byl zaměřen na osvojování slovní zásoby. Každá z těchto vyučovacích hodin byla zaměřena na jedno téma (*místnosti, barvy, nábytek*). Hodiny byly vystavěny na

didaktických zásadách a principech v nábídku slovní zásoby, s nimiž pracují dnešní teoretici lingvodidaktiky a pedagogové, které formuloval J. A. Komenský, a to především zásady: „*Všeho se zmocňovat tolika smysly, kolika je to možno. Pomocí vlastním viděním, hmatem, ochutnáváním, čicháním a slyšením.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 176) „*Dětský věk nechť je vzdělán jen tím, co podávají smysly.*“ (J. A. KOMENSKÝ 1964: 197), „*Přístup k učení jen tehdy, byli u žáka náležitě podněcena chuť k učení.*“ (J. A. KOMENSKÝ, 1964: 158) Zpracovala jsem tak názorné výukové podklady s vlastním návrhem výukové sekvence. Přípravy jsem ověřila ve výuce na Křesťanské základní škole a mateřské škole Jana Amose Komenského v Liberci. Praktické podklady a metodické postupy, které se v těchto přípravách objevují, jsem promýšlela, vytvářela a sestavovala sama. Inspirací mi byla nastudovaná díla, která se týkala výuky cizích jazyků. Díky této literatuře a Komenského zásadám jsem přicházela na vhodné metodické činnosti, jež se staly základními kameny vyučovacích hodin experimentu.

5. Seznam obrázků

Obr. 1: Prázdný byt.....	65
Obr. 2: Místnosti v bytě.....	66
Obr. 3: Připravené kelímky k čichovému cvičení.....	70
Obr. 4: Cvičení se zapojením čichu.....	71
Obr. 5: pok.....	72
Obr. 6: Pexeso.....	72
Obr. 7: Pexeso.....	72
Obr. 8: Logico.....	72
Obr. 9: Logico.....	72
Obr. 10: Logico.....	72
Obr. 11: Hra s kostkami.....	73
Obr. 12: Hra s kostkami.....	73
Obr. 13: Obrázky, věty a barvy.....	75
Obr. 14: Barvy správně přiřazené.....	75
Obr. 15: Skládání názvů barev.....	76
Obr. 16: Písmenka.....	76
Obr. 17: Skládání názvů barev.....	76
Obr. 18: Seřazené barvy.....	76
Obr. 19: Skládání názvů barev.....	76
Obr. 20: Modelování.....	78
Obr. 21: Modelování.....	78
Obr. 22: Modelování.....	79
Obr. 23: Modelování.....	79
Obr. 24: Modelování.....	79
Obr. 25: Čtení slov pomocí hmatu.....	79
Obr. 26: Čtení slov pomocí hmatu.....	79
Obr. 27: Lepení kartiček s názvem barvy	80
Obr. 28: Lepení kartiček s názvem barvy	80
Obr. 29: Lepení kartiček s názvem barvy	80
Obr. 30: Obrázek pro vybarvení části danými barvami.....	81
Obr. 31: Vylepené obrázky místností na tabuli.....	83
Obr. 32: Pod místnosti lepíme správný nábytek.....	84
Obr. 33: Obrázky nábytku.....	84
Obr. 34: Přiřazení nových slovíček k nábytku a doplňkům.....	85
Obr. 35: Karty ke hře Domino.....	86
Obr. 36: Skládání karet během hry Domino.....	86
Obr. 37: Fólie č. 1 k meotaru.....	87
Obr. 38: Fólie č. 2 k meotaru.....	87
Obr. 39: Fólie č. 3 k meotaru.....	87
Obr. 40: Fólie č. 4 k meotaru.....	87

Obr. 41: Fólie č. 5 k meotaru.....	88
Obr. 42: Fólie č. 6 k meotaru.....	88
Obr. 43: Fólie č. 7 k meotaru.....	88
Obr. 44: Můj pokojíček.....	89

6. Použitá literatura

- Komenský, J. A.: *Nejnovější metoda jazyků*. IN: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, sv. III., Praha: SPN, 1964
- Stanislav, M.: *J. A. Komenský ve světě vědy a techniky*, Praha, 1992
- Komenský, J. A.: *Velká didaktika*, Praha, 1958
- Komenský, J. A.: *O sobě*, Praha, 1989
- Komenský, J. A.: *Didaktika velká*. Brno, KOMENIUM 1948
- Komenský, J. A.: *Ve světle svých spisů*, Praha 1941
- Hendrich, J. a kol. : *Didaktika cizích jazyků*, Praha, 1988
- Birkenbihlová, V. F. : *Metoda Birkenbihlové*, Brno, 2002
- Šimečková, A.: *Úvod do studia germanistiky*, Praha, 2005
- Mathesius, V. : *Jazyk, kultura a slovesnost*, Praha, 1982
- Čermák, F. : *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*, Praha, 2004
- Stich, A.: *Jazykověda-věc veřejná*, Praha, 2004
- Daneš, F. a kol.: *Rozhovory s českými lingvisty*, Praha, 2007
- Bečka, J. V. : *Slovník synonym a frazeologismů*, Praha, 1982
- Kolková, Š. : *Mluvit se naučíte mluvením aneb Jak se učit cizím jazykům a vytrvat*, Brno, 1999
- Elman, J.: *V kouzelné zahradě jazyků aneb Jak studovat cizí jazyky*, Praha, 2006
- Černý, J.: *Úvod do studia jazyka*, Olomouc, 1998
- Beneš, E.: *Metodika vyučování cizím jazykům*, Praha, 1971
- Kalhous, Z., Obst, O.: *Školní didaktika*, Praha, 2002
- Petty, G.: *Moderní vyučování*, Praha, 2006
- Podrápská, K.: *Kapitoly z lingvodidaktiky německého jazyka*, Liberec 2008
- Janíková, V.: Seminář osvojování slovní zásoby. *Cizí jazyky*, 1998/1999, roč. 42,

č. 1-2, s. 27

Spáčilová, L.: Zapisování slovní zásoby v cizím jazyce, *Cizí jazyky*, 1992/1993, roč. 36, č. 5-6, s. 191

Soubstová, J.: Výuka frazeologie cizího jazyka, *Cizí jazyky*, 1999/2000, roč. 43, č.2, s. 40-41

Eliášová V.: Práce s lexikou může být zábavná, *Cizí jazyky*, 1997/1998, roč. 41, č. 9-10, s. 157

Höppnerová, V.: Nové trendy současné němčiny, *Cizí jazyky*, 2006/2007, roč. 50, č. 2, s. 51-54

Vratišovský K.: Jazyk německých SMS, *Cizí jazyky*, 2007/2008, roč. 51, č. 2, s.44

Štefánková H.: Práce se slovníkem, *Cizí jazyky*, 1992/1993, roč.36, č. 7-8, s. 289

Homolová, E.: Slovní zásoba a její efektivní osvojování pomocí barev, *Cizí jazyky*, 2006/2007, roč. 50, č. 2, s. 39

Sýkorová, L.: Důležitost systémového přístupu k osvojování si slovní zásoby cizího jazyka, *Cizí jazyky*, 1991/2000, roč. 33, č.6,s. 262-263

Sipko, J.: Deti a cudzie jazyky, *Cizí jazyky*, 1993/1994, roč. 37, č. 3-4, s. 131-133

Skalková, J.: *Obecná didaktika*, Praha 2007

Vališová A., Kasíková H. A kol.: *Pedagogika pro učitele*, Praha, 2007

Mathesius, V.: *Čeština a obecný jazykozpyt*, Praha, 1947

Slavíková, V., Slavík, J., Eliášová, S.: *Dívej se, tvoř a povídej*, Praha, 2007

Janíková, V.: *Osvojování cizojazyčné slovní zásoby*, Brno, 2006

Seznam příloh:

Příloha č.1: zvukové CD s nahrávkou sedmi zvuků pro přiřazení k místnostem
(zdroj: internet)

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1: Receptivní, produktivní a interaktivní řečové dovednosti

Zdrojem obrázků uvedených v diplomové práci byly fotografie vlastní tvorby a nepopsané obrázky v přípravách jsou použity z internetu (zdroj: www.google.com).